

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Nikita Hakijainen

**POPULISM JA LIBERAALSE DEMOKRAATIA KRIIS EUROOPA LIIDUS:
VISEGRADI JA BALTI RIIKIDE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Liisa Talving, PhD

Tartu 2022

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 9357

Nikita Hakijainen, 16.05.22

LÜHIKOKKUVÕTTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida, kuidas populistid valitsuses mõjutavad liberaalse demokraatia kvaliteeti Ida-Euroopa riikides, täpsemalt Visegradi ja Balti riikides. Teema on oluline kuna nii ajalugu, eriti arengud pärast I Maailmasõda, kui ka kaasaegsed arengud mitte-liberaaldemokraatlikes riikides näitavad, et režiimi de-demokratiseerimine toob kaasa inimõiguste rikkumisi ja kasvavaid pingeid rahvusvahelistes suhetes. Kuna tavaliselt hakkavad autoritaarses riigis kannatama eelkõige selle riigi kodanikud, on iga riigi elanike huvides liberaalse demokraatliku režiimi säilitamine või selle poole pöördumine. Vaatluse alla olid võetud Ungari, Poola, Tšehhi, Eesti ja Läti. Valitud riigid hõlmavad nii neid, kus populistidel on valitsuses palju võimu, kui ka neid, kus nende võim on piiratud, mistõttu sobivad nad selle uuringu jaoks hästi. Uurimustöös analüüsitakse, kuidas populistid valitsuses mõjutasid riikide liberaalse demokraatia ja selle põhitunnuste (vabad ja õiglased valimised, kohtute sõltumatus, vaba meedia, võimude lahusus, kodaniku vabadused) kvaliteeti. Püstitatud hüpoteesi järgi mida rohkem on populistidel võimu valitsuses, seda rohkem on kahju liberaalsele demokraatiale. Seega on liberaalne demokraatia selle töö sõltuv muutuja ja populism on sõltumatu muutuja. Analüüsi läbiviimiseks kasutati *Most Similar Different Outcome* võrdlevat meetodit. Analüüsi tulemused toetavad püstitatud hüpoteesi. On näha, et riikides, kus populistidel on valitsuses suur võim (näiteks superenamus või absoluutne enamus), on liberaalse demokraatia kvaliteedi langus palju suurem kui riikides, kus populistide võim on märkimisväärne, kuid piiratud (peaministripartei koalitsioonis). Samal ajal riikides, kus populistid valitsuses on oluliselt piiratud (koalitsioonipartner) liberaaldemokraatia kvaliteedi langus kas ei toimu või on väga väike. Lisaks sellele näitas analüüs, et liberaalset demokraatiat ohustav populistide tegevus on riigist või grupist sõltumata sarnane ning erandeid esineb harva.

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	5
2. Teoreetiline raamistik	6
2.1 Liberaalne demokraatia	6
2.2 Populism.....	7
2.3 Populismi mõju liberaalsele demokraatiale.....	9
3. Uurimuse disain ja meetodika	11
4. Analüüs.....	14
4.1 Liberaalse demokraatia kvaliteet.....	14
4.2 Populistide roll valitsuses.....	15
4.3 Visegradi riikide analüüs	18
4.3.1 Ungari.....	18
4.3.2 Poola	21
4.3.3 Tšehhi.....	24
4.4 Balti riikide analüüs.....	28
4.4.1 Eesti.....	28
4.4.2 Läti.....	30
4.5 Visegradi ja Balti riikide võrdlus.....	32
5. Kokkuvõtte	35

1. Sissejuhatus

1989. aastal kirjutas Francis Fukuyama (1989, 1) oma teose nimega „Ajaloos lõpp“, milles ta väitis, et meid ootab mitte ainult Külma sõja, vaid kogu ajaloo lõpp ning lääne liberaaldemokraatiast saab „inimvalitsuse lõplik vorm“. Aastal 2022 võib julgelt väita, et Fukujama on eksinud. Külma sõja ja 20. sajandi lõpp ei toonud kaasa lubatud ajaloo lõppu ning liberaaldemokraatiast ei saanud maailma universaalne valitsemiskorraldus. Seda enam liberaaldemokraatia on languses, kuna mitte-demokraatlikud režiimid, nagu Venemaa või Hiina, muutuvad aina aktiivsemaks ja agressiivsemaks, demokratiseerumise protsessid paljudes arengumaades on läbi kukkunud, näiteks Myanmar, Mali, Sudaan, Tuneesia jne, ning isegi mõned konsolideeritud liberaaldemokraatiad seisavad silmitsi demokraatliku tagasilangusega. Nende hulgas on ka USA, kes oli paljude aastate jooksul peamiseks demokraatia eeskujuks ja kaitseks, kuid riigi liberaaldemokraatia sai tõsise löögi president Trumpi ametiajal, mille kulminatsiooniks oli Kapitoliumi rünnak 6. jaanuaril 2021. Trumpi nimetatakse populistiks, termin, mis on viimastel aastatel muutunud eriti populaarseks ja mida kasutatakse sageli nii meedias kui ka poliitikas. Populism pole aga ainult USA nähtus, seda võib leida kõikjal maailmas, ka Euroopa Liidus (EL), kus Ungari ja Poola valitsusi nähakse populistidena ning sageli süüdistatakse liberaalse demokraatia hävitamises. Selle töö eesmärk on uurida, kuidas populistid valitsuses mõjutavad riigi liberaaldemokraatiat. Liberaalse demokraatia säilitamine on oluline, sest alternatiivseid režiime iseloomustavad tavaliselt inimõiguste ja -vabaduste rikkumised, mis võib viia humanitaarkriisi või isegi katastroofini. Püstitatud eesmärgi saavutamiseks analüüsin ma Visegradi ja Balti riike. Valisin need kaks blokki, sest nende hulgas on nii kõige kurikuulsamad liberaalse demokraatia tagasilanguse juhtumid, kui ka palju vähem uuritud riike, kus populistide mõju ja liberaalse demokraatia tagasilangus on seni olnud piiratud, kuid mis pälvivad samuti uurimist. Lisaks sellele on tegemist väga sarnaste riikidega, mis aga erinevad liberaalse demokraatia kvaliteedi ja populistide võimu osas. Tööd võib jagada kaheks osaks: teoreetiline osa ja empiiriline analüüs. Teoreetilises osas selgitan, mis on liberaalne demokraatia ja populism ning milline on populismi teoreetiline mõju liberaaldemokraatiale. Teises osas hakkab analüüsima valitud riikide liberaalse demokraatia ja selle põhitunnuste kvaliteeti ning lõpus võrdlen neid riike omavahel. Kõik andmed pärinevad Varieties of Democracy (V-Dem) andmestikust.

2. Teoreetiline raamistik

2.1 Liberaalne demokraatia

Liberaalne demokraatia on selle töö keskne mõiste ja lisaks sellele sõltuv muutuja, seetõttu on vaja seda mõistet defineerida. Eelkõige on vaja mainida, et demokraatia ja liberalism ei ole sama asi (Rhoden, 2015, 561), mistõttu esialgu ma defineerin iga mõiste eraldi, alustades demokraatiaga. Lühidalt öeldes, kui režiim liigub ühe inimese või mingi inimgruppi ainuvalitsemisest rahvavalitsuse poole, siis võib öelda, et toimub demokratiseerumise protsess ehk režiim muutub demokraatlikuks (Rhoden, 2015, 561). Demokraatia üheks minimalistlikuks näitajaks on vabad ja õiglased valimised, kuid praegu räägitakse palju ka rahva legitimatsioonist, tsiviilkontrollist jõustruktuuride üle, parteide ülesehitamisest, valimisreeglite stabiliseerimisest jne (Rhoden, 2015, 562). Puhas demokraatia, ilma igasuguste institutsionaalsete piduriteta ja põhiseaduslike vabadusteta, võib olla päris sarnane despotismiga, sest sellisel juhul midagi ei takista nii nimetatud „enamuse türannia“ teket (Rhoden, 2015, 564). Kontseptuaalselt demokraatia ei hõlma asju nagu õigusriik, kohtute sõltumatus, kodanikuvabadused, meediavabadus jne, need on aga liberalismi tunnused (Rhoden, 2015, 565).

Liberalismi kohta on tarvis mainida, et on olemas kaks sorti liberalismi, majanduslik ja poliitiline (Rhoden, 2015, 565). Selle töö keskmes on ainult poliitiline liberalism ning eelmainitud asjad on just poliitilise liberalismi tunnuseid. Põhimõtteliselt on liberalism doktriin või ideoloogia, mis on pühendunud üksikisiku ja tema elu, vabaduse, omandi ja õnne kaitsele (Pattern, 1999, 122). Liberalism eeldab valitsust, mis on piiratud põhiseaduse ja õigusriigi põhimõttega ning kontseptuaalselt see valitsus ei pea rahva poolt valitud olema (Pattern, 1999, 122). Seega, nii nagu demokraatia ei pea omaks võtma liberalismi ja selle tunnusjooni, ei pea ka liberalism olema demokraatlik. Samas on selge, et sellisel juhul tekib režiim, mis ei lange kokku tänase hea riigikorra standarditega.

Tänapäeval peetakse heaks riigikorraks liberaalset demokraatiat. Nagu nimigi ütleb on see riigikord, mis sisaldab liberalismi (piiratud valitsemine, õigusriik ja erinevad vabadused) koos demokraatiaga (valitsuse ametnike valimine üldistel, vabadel ja õiglastel valimistel) (Pattern, 1999, 121). Niisuguse liberaaldemokraatia definitsiooniga nõustuvad ka Bollen ja Paxton (2000, 59), kes defineerivad liberaaldemokraatiat kui poliitilist süsteemi, mis võimaldab nii demokraatlikku valitsemist kui ka poliitilisi vabadusi. Esimene dimensioon ehk demokraatlik

valitsemine, eksisteerib niivõrd, kui võrd riigi valitsus vastutab elanikkonna ees ja igal inimesel on õigus osaleda valitsuses otse või esindajate kaudu (Bollen, Paxton, 2000, 60). Poliitilised vabadused, ehk teine dimensioon, eksisteerivad siis, kui riigi elanikel on vabadus väljendada erinevaid poliitilisi arvamusi mis tahes meedias ning vabadus moodustada ja osaleda mis tahes poliitilises rühmas (Bollen, Paxton, 2000, 60).

Rhoden (2015, 570) aga meenutab, et liberaalne demokraatia on midagi enam kui lihtsalt kahe osa summa ning kuigi mõned liberalismi ja demokraatia aspektid näivad ideaalselt kokku sobivat, on teised peaaegu alati üksteisega vastuolus. Hästi kokku sobiva aspekti heaks näiteks on hääleõigus, mis tugevdab demokraatiat ning samal ajal laiendab inimeste õigusi ja vabadusi (Rhoden, 2015, 570). Kuid põhiseadus kui "õigus" võib aeg ajalt langeda demokraatliku elanikkonna enamuse viha ohvriks, mille heaks näiteks on Ameerika Ühendriikide põhiseaduse muudatusi (kokku on neid praegu 27), mis näitavad, et demokraatlikud arusaamad võrdsusest ja liberaalsed arusaamad õigustest ei lakka kunagi poliitilist segadust tekitamast (Rhoden, 2015, 570). Seega tuleb meeles pidada, et kuigi liberaaldemokraatiat peetakse täna parimaks valitsemisvormiks, ei ole liberalismi ja demokraatiat hõlmava režiimi loomine sugugi lihtne.

2.2 Populism

Populism on käesoleva uurimustöö teine keskne mõiste ja sõltumatu muutuja. Erinevalt liberaaldemokraatiast puudub populismil universaalne ja üldiselt tunnustatud definitsioon. Populismi määratlemist segavad erinevaid asjaolusid, nagu regionaalsed erinevused (näiteks Euroopas populismi sageli seostatakse immigratsioonivastasuse ja ksenofoobiaga, Ladin-Ameerikas aga klientelismi ja halva majandusjuhtimisega) või asjaolu, et populism on nagu silt, mida omistatakse teistele, enamasti negatiivse varjundiga ning keegi ennast populistiks kunagi ei tunnista (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 2).

Selles töös tuginen Mudde ja Kaltwasser (a, 2017, 6) poolt välja pakutud ja väga tuntud definitsioonile, mille järgi populism on „õhuke ideoloogia, mis peab ühiskonda kaheks jagunenud homogeenseks ja antagonistlikuks leeriks, puhas rahvas versus korrumppeeritud eliit, ja mis väidab, et poliitika peaks olema rahva üldise tahte väljendus“. Erinevalt „täielikest“ ideoloogiatest, nagu liberalism, fašism ja sotsialism, ei suuda „õhuke“ populism pakkuda keerulisi ja ammendavaid vastuseid poliitilistele küsimustele, mis tekivad kaasaegses ühiskonnas (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 6). Seetõttu populism on alati seotud mingi teise ideoloogiaga, mis omakorda tähendab, et

populism võib võtta väga erinevaid vorme (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 6). Samal ajal populism iseenesest ei ole seotud vasak-parempoolse eristusega, aga sõltuvalt sotsiaalmajanduslikust ja sotsiaalpoliitilisest kontekstist, milles populism tekib, võib see võtta erinevaid organisatsioonilisi vorme ja toetada erinevaid poliitilisi projekte, mis tähendab, et populismi „õhuke“ olemus võimaldab sellel võtta eri aegadel ja kohtades omapäraseid kujundeid (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 8).

Populismil on kolm põhimõistet, milleks on inimesed, eliit ja üldine tahe (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 9). „Inimesed“ on väga paindlik mõiste ning tavaliselt populistid kasutavad seda ühel kolmest viisist: 1. inimesed kui poliitilise võimu allikas ehk inimesed kui suverään, 2. inimesed kui lihtrahvas, mis viitab sotsiaalmajanduslikule staatusele ning 3. inimesed kui rahvusriik ehk rahvuslus (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 9). Eliiti määratletakse samuti erinevalt. Populistid räägivad nii poliitilisest kui ka majanduslikust, kultuurilisest ja meedia eliidist, samuti „korumpeerinud eliidiks“ peetakse neid, kes populistide väitel töötavad võõraste huvide nimel (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 11-14). Näiteks rünnatakse sageli eliiti, kes populistide sõnul töötab mitte rahva, vaid Euroopa Liidu või immigrantide nimel, või neid, kes on teisest rahvusest, kuid tuleb mainida, et Euroopas seda tehakse pigem harva ning see on rohkem levinud Ladin-Ameerikas (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 11-14). Üldise tahe mõistet kasutades kritiseerivad populistid esindusdemokraatiat, mida nad nimetavad aristokraatlikuks valitsemisvormiks ning tihti kutsuvad võtma laiemalt kasutusele otsedemokraatiale kuuluvaid mehhanisme nagu näiteks rahvahääletusi (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 17).

Mudde ja Kaltwasser (a, 2017, 18) sõnul kujutab see endast teatud ohtu, sest populism viitab sellele, et üldine tahe ei ole mitte ainult läbipaistev vaid ka absoluutne, mis omakorda võib legitimeerida autoritaarsuse ja illiberaalsed rünnakud kõigi vastu, kes väidetavalt ohustavad rahva homogeensust. Bergmann (2020, 41) väidab samuti, et populistide poliitika tegemise stiil on ohtlik, kuna populismi üks põhielemente on lihtsate lahenduste pakkumine keeruliste probleemide lahendamiseks, mistõttu sattuvad populistid sageli pärast võimuletulekut hätta, kuna ei suuda keerulisi probleeme lahendada. Lisaks sellele võivad võimulolevad populistid hakata riiklike institutsioonide, meedia, sõltumatute kohtute, valimisnõukogude, eetikavalvurite või sõjaväelaste, kes keelduvad täitmast illiberaalseid korraldusi, vastu töötama, süüdistades neid reetmises ja takistamises rahva tahet ellu viia (Bergmann, 2020, 41-42). Sellistes olukordades hakatakse

kasutama igasugused vandenõuteooriad institutsioonide maine õõnestamiseks, ning seejärel toimub avalik-õiguslikest institutsioonidest mööda hiilimine, mõnikord põhiseaduse ümberkirjutamise ja võimu kindlustamise kaudu (Bergmann, 2020, 42).

2.3 Populismi mõju liberaalsele demokraatiale

Järgmiseks käsitlem populismi teoreetilist mõju liberaalsele demokraatiale ja varasemate empiiriliste tööde järeldusi. Teoreetiliselt seisab populism tugevalt just liberaalse demokraatia vastu, mitte demokraatia või mõne muu demokraatia mudeli vastu (Mudde, Kaltwasser (a), 2017, 1-2). Kui rääkida puhtast demokraatiast, sõltuvalt kontekstist ja populismi mõjuvõimust, võib populism toimida kas ohuna demokraatiale või selle parandajana, mis tähendab, et populism iseenesest ei ole demokraatlikule süsteemile hea ega halb (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 79). Ühest küljest edendab populism demokraatiat, kuna see soosib poliitilist osalust ning aitab mobiliseerida neid gruppe, kes tunnevad, et nad ei ole piisavalt esindatud (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 83). Seda on eriti hea näha kui tegemist on üleminekuga autoritaarsest režiimist demokraatlikumale režiimile (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 88-90).

Teisest küljest avaldab populism demokraatiale negatiivset mõju avaliku vaidlustamise osas, sest populism kipub piirama konkurentsi ulatust, kuna väidab sageli, et negatiivselt kujutatud tegutsejad ei tohiks lubada riigi poliitilises elus osaleda (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 82). Seetõttu võib populism mängida olulist rolli mitte ainult demokratiseerumisel, vaid ka de-demokratiseerumisel, aidates kaasa üleminekule autoritaarsusele (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 90-93). Populistidelt oodatakse demokraatia lagunemise ajal ebaselget, kuid siiski pigem toetavat rolli, sest nad kalduvad kallutama mängureegleid populistlike jõudude kasuks ja ründama „korrumpeerunud eliiti“ (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 91-92).

Teoreetiliselt populism tunnustab rahva suveräänsuse ja demokraatia põhimõtteid, mida mõistetakse otsesõnu enamuse võimu teostamisena, aga samal ajal on populism konstitutsioonilisuse suhtes väga skeptiline, kuna populistide väitel ei lase liberaalsed institutsioonid ja protseduurid enamuse tahet täita ning lisaks sellele näeb populism üksikisikute ja vähemusrühmade liberaalset kaitset veelgi negatiivsemalt (William, 2018, 11). Teisisõnu populism suhtub liberalismi enamasti negatiivselt ning sageli avaldab sellele negatiivset mõju. Seega võib väita, et tänapäeva populismi eesmärk on nii nimetatud "illiberaalse demokraatia"

loomine ehk nad soovivad luua valitsemisüsteemi, mis on võimeline muutma rahva eelistused avalikuks poliitikaks ilma takistusteta, mis on liberalismiga paika pandud (William, 2018, 11).

Populistide mõju riigi liberaaldemokraatia kvaliteedile sõltub aga erinevatest faktoritest. Esiteks populistide poliitiline jõud, mis on kõige olulisem faktor, mis tähendab, et sõltuvalt sellest kas nad on opositsioonis või valitsuses, võib nende mõju liberaaldemokraatiale oluliselt varieeruda (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 93). Teiseks oluliseks faktoriks on poliitilise süsteemi tüüp, näiteks presidentaalses süsteemis on populistlikele "autsaideritele" lihtsam võimule pääseda, sest suuresti piisab presidendivalimiste võidust (hea näide on Trumpi 2016. aasta presidendikampaania), kuid sageli puudub neil teistel tasanditel toetus, mis takistab nende agenda läbi surumist (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 94). Samal ajal parlamentaarses süsteemis peavad nad tavaliselt koalitsiooni astuma ning oma poliitikat teistega koordineerima, aga kui populistlik erakond või populistlik koalitsioon saavutab parlamendis enamuse, on neil vähem tasakaalustavaid jõude, millega võidelda (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 94). Lõpuks on oluliseks faktoriks ka rahvusvaheline kontekst, mis tähendab, et kui riik on osa mingist liberaaldemokraatlikust rahvusvahelisest liidust, näiteks Euroopa Liit, on selles riigis tegutsevatel populistidel keerulisem liberaalset demokraatiat hävitada, sest nad riskivad sellega, et kutsuvad esile suure rahvusvahelise vastureaktsiooni teiste liikmesriikide poolt (Mudde, Kaltwasser (b), 2017, 94).

Huberi ja Schimpfi (2017) ning Albertazzi ja Muelleri (2013) tööd toetavad neid teoreetilisi seisukohti. Huber ja Schimpf (2017, 340) leidsid, et populismi ja demokraatia vaheline suhe on nüansirikas ning nende olemasolu ei pruugi ilmtingimata viia demokraatia täieliku lagunemiseni või erosioonini. Lisaks sellele väidavad need autorid, et on palju tegureid, näiteks populistide roll poliitilises süsteemis, mis võivad mõjutada seda, kas populistlikud osalejad vähendavad või tõstavad demokraatia kvaliteeti (Huber, Schimpf, 2017, 340). Sarnase järelduseni jõuavad ka Albertazz ja Mueller (2013, 364), kelle sõnul on populism hästi juurdunud valimisdemokraatia reeglitesse ja protseduuridesse. Samal ajal leiavad nad, et populism on väga ohtlik tänapäeva Euroopa demokraatia liberaalsele elemendile, sest nad ründavad pidevalt liberaalseid institutsioone ja protseduure (Albertazz, Mueller, 2013, 364). Mõlemat tööd võib aga juba aegunuks pidada. Huber ja Schimpf (2017) uurivad riike aastatel 1990–2012 ning Albertazzi ja Muelleri (2013) töö oli kirjutatud enne populismi järsku tõusu Euroopas 2010. aastate teisel poolel. Esile on kerkinud ka vajadus rohkem uurida populismi mõju demokraatia alamdimensioonidele,

kuna niimoodi võib veelgi tugevdada meie teoreetilist arusaama ja empiirilisi teadmisi populismi ja demokraatia ambivalentse seose kohta (Huber, Schimpf, 2017, 341). Seega on vaja uut uurimust. Kõigele eelnevale tuginedes saab aga püstitada järgmise hüpoteesi: mida suurem on populistide võim valitsuses, seda tõsisemat langust nad liberaalse demokraatia kvaliteedis põhjustavad.

3. Uurimuse disain ja meetodika

Oma uurimistöös võrdlen *Most Similar Different Outcome* (MSDO) meetodit kasutades kolme Visegradi ja kaht Balti riiki, milleks on Ungari, Poola ja Tšehhi ning Eesti ja Läti. Ma ei võtta vaatluse alla kõik Visegradi ja Balti riike, aga olukorra uurimiseks piisab ka valitud riike. Ühelt poolt on Ungari ja Poola juhtumid, mis on head näited liberaalse demokraatia järsust tagasilangusest, lisaks on mõlema riigi populistidel valitsuses palju võimu. Teiselt poolt on Eesti ja Läti, mis, vastupidi, on näited stabiilsetest liberaaldemokraatiatest ning Balti riikide populistid on seni olnud oluliselt piiratud. Lõpuks on Tšehhi, mille võib paigutada teiste Visegradi ja Balti riikide vahele, kuna Tšehhi tulemused on nii liberaalse demokraatia tagasilanguse kui ka populistide võimekuse poolest kõrgemad kui Balti riikides, kuid madalamad kui teistes Visegradi riikides. Seega sobivad need riigid minu uurimuse jaoks kõige rohkem. Esiteks keskendun oma uurimistöös Ida-Euroopale ning just Visegradi ja Balti riikide võrdlusele, kuna see regioon, eriti Balti riigid, on võrreldes Lääne-Euroopaga vähem uuritud. Lisaks sellele ei ole neid blokke eriti palju omavahel võrrelnud. Teiseks valisin just neid riike, sest need on väga sarnased riigid (vt tabel 1), kuid nende liberaalse demokraatia kvaliteet varieerub tunduvalt. Üheks suureks erinevuseks nende riikide vahel on populistide võim valitsuses ning oma uurimistöoga püüan hinnata selle erinevuse mõju lõpptulemusele ehk liberaalse demokraatia kvaliteedile. Ungari ja Poola on kaks riiki, kus populistid on kaua aega võimul olnud ning mõlemad seisavad silmitsi liberaaldemokraatia kvaliteedi olulise langusega. Tšehhis olid populistid võimul vähem kui Ungaris ja Poolas, aga ikkagi hoidsid nad peaministripartei kohta ning selle aja jooksul toimus Tšehhis liberaaldemokraatia kvaliteeti langus. Eestis ja Lätis ei ole peaministritool kunagi populistidele kuulunud, kuid parteid on kuulunud valitsuskooalitsioonidesse. Kummaski riigis pole praegu näha olulise liberaalse demokraatia kvaliteedi langust.

Tabel 1 Riikide võrdlus vastavalt MSDO põhimõttele

	Ungari	Poola	Tšehhi	Eesti	Läti
Asukoht	Ida-Euroopa	Ida-Euroopa	Ida-Euroopa	Ida-Euroopa	Ida-Euroopa

Ajalooline taust	Postkommunistlik riik	Postkommunistlik riik	Postkommunistlik riik	Postkommunistlik riik	Postkommunistlik riik
Euroopa Liit	Liikmesriik (alates 2004. aastast)	Liikmesriik (alates 2004. aastast)	Liikmesriik (alates 2004. aastast)	Liikmesriik (alates 2004. aastast)	Liikmesriik (alates 2004. aastast)
Populismi kõrgpunkt	Peaministri partei (2010-)	Peaministri partei (2015-)	Peaministri partei (2017-2021)	Osa koalitsioonist (2019-2021)	Osa koalitsioonist (2011-)
Liberaaldemokraatia kvaliteet*	Oluliselt langeb	Oluliselt langeb	Langeb	Natuke langeb	Kõigub

*Muutused aastatel 2004 kuni 2020 vastavalt V-Demi andmestikule (<https://www.v-dem.net/en/analysis/CountryGraph/>)

Nagu näha Tabelist 1 on tegemist väga sarnaste riikidega. Nende geograafiline asukoht ja ajalooline taust on sarnased, ning nad kõik liitusid Euroopa Liiduga sarnasel ajal. Märkimisväärne erinevus nende vahel on aga populistide edu. Tabelist 1 on näha, et Ungaris, Poolas ja Tšehhis on populistid olnud palju edukamad. Ungaris ja Poolas on nad endiselt võimul, kuid Tšehhis kaotasid nad 2021. aastal võimu. Eestis ja Lätis olid populistid vaid partnerid koalitsioonides ja Eesti puhul vähemalt praeguse seisuga jäi see lühiajaliseks nähtuseks. Tabelist 1 on samuti näha, et riikides, kus populistidel on rohkem võimu ja kus nad hoiavad seda võimu kauem on ka suuremad probleemid liberaalse demokraatia kvaliteediga. See annab esialgset kinnitust minu hüpoteesile, mille järgi populistide suurem võim valitsuses toob kaasa tõsisema languse liberaalse demokraatia kvaliteedis. Edasine uurimustöö keskendub selle väite empiirilise uurimisele. Töö empiirilist osa võib jagada kolmeks: 1. kõigepealt annan ülevaade valitud riikide liberaaldemokraatia üldistest muutustest, kasutades selleks V-Demi liberaaldemokraatia indeksit, mis hindab nii liberaalse komponendi kui ka valimisdemokraatia kvaliteeti ehk valimiste kvaliteedi taset; 2. seejärel teen juhtumianalüüsi (ka V-Demi abiga), uurides kuidas mõjutas populism liberaaldemokraatia põhikomponente (vabad ja õiglased valimised, kodaniku vabadused, meedia vabadus, kohtute sõltumatus ja võimude lahusus), mis olid valitud, kuna neid peetakse liberaaldemokraatia kõige tuntumateks ja olulisemateks komponentideks, mida on näha ka teooriale pühendatud peatükkides; 3. lõpuks võrdlen riike omavahel, esialgu riigigruppide sees ning seejärel gruppide vahel. Ma keskendun kõige tuntumatele ja edukamatele populistlikele erakondadele. Erakondade mõjuvõimu mõõdan, vaadates partei rolli valitsuses. Kõige võimsamad on erakonnad, mis on võimelised ainuvalitsust luua. Vähem võimsad on erakonnad, kes mängivad valitsuses peaministri partei rolli, kuid ei oma enamust parlamendis ja on sunnitud koalitsiooni looma. Kõige vähem võimu on

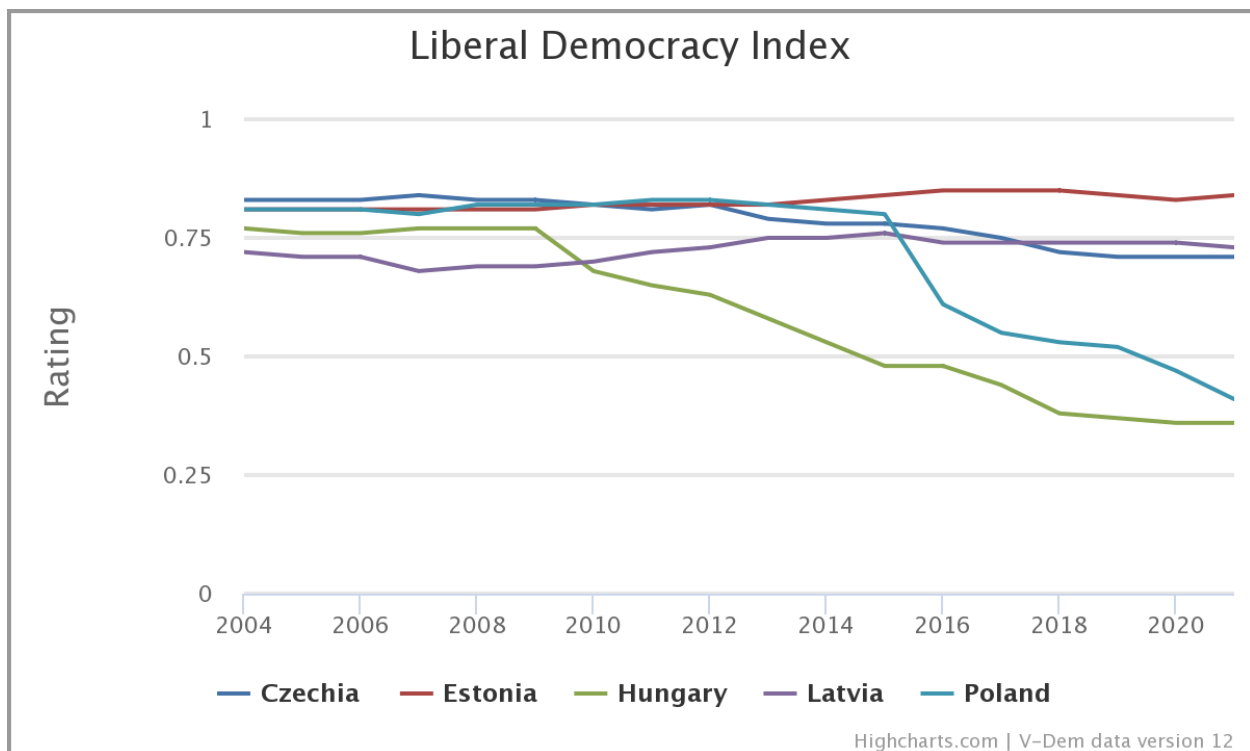
erakondadel, kes on küll valitsuses, kuid mängivad väikepartneri rolli. Uurimuse ajavahemik on 2004. aastast ehk valitud riikide EL-iga liitumise aastast kuni 2021. aastani, kuna pole järgmiste aastate andmeid selle töö kirjutamise hetkel kätte saadavad. Olen valinud 2004. aasta, sest enne püüdesid valitud riigid aktiivselt EL-iga liituma, mille jaoks pidid nad kõrge liberaalse demokraatia kvaliteedi säilitama. Seetõttu ei ole mõistlik teostada analüüsi enne valitud riikide liitumist EL-iga, misjärel eelpool mainitud vajadus on kadunud.

4. Analüüs

Alustan analüüsi valitud riikide liberaaldemokraatia kvaliteedi ja populistide võimuletuleku taustaga.

4.1 Liberaalse demokraatia kvaliteet

See peatükk keskendub sõltuvale muutujale ehk liberaaldemokraatiale ja selle dünaamikale riikide vahel valitud ajavahemikul.

Joonis 1 Liberaalne demokraatia valitud riikides. Allikas: <https://www.v-dem.net/>

On näha märkimisväärset erinevust Visegradi ja Balti riikide vahel. Kui liberaalse demokraatia kvaliteet Balti riikides jäi aastatel 2004–2021 suures osas samaks, siis kõik Visegradi riigid olid läbi elanud liberaalse demokraatia tagasilanguse. 2004. aastal oli liberaaldemokraatia kvaliteet Tšehhis (0.83) ja Poolas (0.81) Eestiga (0.81) ühel tasemel. Kuid 2021. aasta seisuga on Tšehhi ja Poola liberaalse demokraatia kvaliteet langenud vastavalt 0.71-ni ja 0.41-ni. Samal ajal on indeksi määr Eestis tõusnud 0.84-ni. Sarnane lugu on ka Ungari ja Läti puhul. 2004. aastal oli liberaaldemokraatia kvaliteet Ungaris suurem kui Lätis, vastavalt 0.77 ja 0.72, aga aastaks 2021 langes indeksi määr Ungaris 0,36-ni, samas kui Läti parandas veidi oma liberaalse demokraatia kvaliteeti (0,73) ja nüüd edestab ka Tšehhi.

On näha, et kõige järsemad langused vaadeldaval ajavahemikul toimusid Ungaris ja Poolas. Ungaris on liberaalse demokraatia kvaliteet olnud pidevas languses alates 2010. aastast. Poolas algas eriti järsk langus 2015. aastal ja nagu Ungaris on see seejärel olnud pidev. Kolmanda Visegradi riiki ehk Tšehhi liberaalse demokraatia kvaliteedi langus on võrreldes Ungari ja Poolaga olnud palju tagasihoidlikum. Esimene märkimisväärne langus toimus 2013. aastal ning teine algas pärast 2016. aastat. Kuigi Tšehhis ei onud indeksi määra langus sama järsk ja pidev kui Ungari ja Poola puhul, oli see ikkagi märkimisväärne ning nagu mainitud on selle languse tulemusena Tšehhi liberaaldemokraatia kvaliteet praegu madalam kui Lätis. See on märkimisväärne, kuna 2004. aastal oli Tšehhi parema liberaaldemokraatia kvaliteediga kui Läti, vastavalt 0.83 ja 0.72.

Vaadates Balti riike on näha, et nende liberaalse demokraatia kvaliteeti areng on võrreldes Visegradi riikidega olnud palju stabiilsem. Eesti liberaaldemokraatia kvaliteet ei olnud palju muutunud. Ainus väike langus toimus aastates 2018-2020, kui indeksi määr langes 0.85-st 0.83-ni, kuid aastal 2021 oli see juba 0.84. Võrreldes Eestiga on Läti liberaalse demokraatia kvaliteet rohkem kõikunud, toimunud on nii langused kui ka kasvud. Laias laastus ei ole need langused olnud aga võrreldavad Visegradi riikidega ning 2021. aasta seisuga on Läti liberaalse demokraatia kvaliteet sarnaselt Eesti omaga kõrgem kui 2004. aastal. Seega võib järeldada, et Balti riikidel on õnnestunud oma liberaalse demokraatia kvaliteeti säilitada ja isegi parandada. Erinevalt Eestist ja Lätist on kõik Visegradi riigid läbi elanud liberaalse demokraatia kvaliteedi languse, eriti märkimisväärsed on Ungari ja Poola juhtumid.

4.2 Populistide roll valitsuses

Tabel 2 Populistide roll valitsuses.

Fidesz (Ungari)	PiS (Poola)	ANO (Tšehhi)	EKRE (Eesti)	NA (Läti)
Opositsioon 2004-2010	Opositsioon 2004-2005	Ei eksisteeri 2004-2011	Ei eksisteeri 2004-2012	Ei eksisteeri 2004-2011
Peaministripartei superenamusega 2010-	Peaministripartei, vähemusvalitsus 2005-2006	Osa koalitsioonist 2014-2017	Opositsioon 2014-2019	Osa koalitsioonist 2011-
	Peaministripartei koalitsioonivalitsuses populistidega 2006-2007	Peaministripartei, vähemusvalitsus 2017-2018	Osa koalitsioonist 2019-2021	
	Opositsioon 2007-2015	Peaministripartei koalitsioonivalitsuses,		

		vähemusvalitsus 2018-2021		
	Peaministripartei absoluutse enamusega 2015-			

Allikas: <https://parlgov.org/>

Tabel 2 näitab populistlike erakondade rolli valitsustes. Sarnaselt liberaalse demokraatia kvaliteediga on näha märkimisväärset erinevust Visegradi ja Balti riikide vahel. Kui Visegradi riikides on iga populistlik partei täitnud peaministripartei rolli, siis Balti riikides on populistid ainult koalitsioonidesse kuulunud. Ungaris oli Noorte Demokraatide Liit- Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) alates 2002. aastast opositsioonis ning pärast kaotust 2006. aasta valimistes kutsus Fidesz Ungari revolutsiooni 50. aastapäeval üles "revolutsioonile" ja õhutas rahutusi, mis olid suunatud poliitilisele *establishmentile*, keda nad väitsid olevat "ümberrimetatud kommunistid" (Szabò, 2020, 30). 2010. aastal tuli Fidesz taas võimule, kindlustades endale 2/3 superenamuse parlamendis, mis on tänapäevani säilinud (Szabò, 2020, 31). Mingil määral on sarnane ka Õigus ja õiglus- Prawo i Sprawiedliwość (PiS) erakonna lugu. PiS sai esimest korda parlamenti 2001. aastal ning juba 2005. aasta valimistel sai erakond kõige rohkem hääli (Stanley, Cześnik, 2019, 72-73). Pärast valimisvõitu proovis PiS juhtida vähemusvalitsust, aga oli sunnitud looma koalitsiooni Enesekaitse (SRP) ja Poola perede liigaga (LPR), mida võib kirjeldada kui „populistide koalitsiooni“ (Stanley, Cześnik, 2019, 73). Koalitsioon seadis liberaalse demokraatia tõsisesse ohtu, aga see lagunes 2007. aastal erakondade vaheliste sisetülide tõttu (Albertazzi, Mueller, 2013, 358-361). Seejärel oli PiS opositsioonis kuni 2015. aasta valimisteni, kui erakond võitis absoluutse enamuse parlamendis ning on seejärel PiS hoidnud peaministripartei kohta (Szabò, 2020, 34).

Tšehhi juhtum erineb Ungarist ja Poolast. Andrej Babiši juhitud partei Rahulolematute Kodanike Aktsioon - Akce nespokojených občanů (ANO) loodi 2011. aastal, ehk on see palju noorem kui Fidesz ja PiS ning pääses valitsusse esimest korda pärast 2013. aasta valimisi, kus ta oli Sotsiaaldemokraatide (ČSSD) ja Kristlikke Demokraatide (KDU-ČSL) koalitsioonipartner (Havlik, 2019, 5). Järgmistel 2017. aasta valimistel sai ANO kõige rohkem hääli ning pärast seda, kui Babiši juhitud üheparteiline vähemusvalitsus kaotas usaldushääletuse, oli loodud ANO ja ČSSD koalitsioonivalitsus, mida toetas valitsusväline kommunistlik partei (Havlik, 2019, 5-6). 2021. aasta valimiste järel kaotas ANO oma võimu (Lopatka, Hovet, 2021). On näha, et igas

Visegradi riigis sai populistlik erakond ühel hetkel valimiste võitjaks ja peaministriparteiks. Samas on Fidesz ja PiS palju vanemad kui ANO, kuid ANO-st sai väga kiiresti valitseva koalitsiooni osa ning seejärel peaministripartei. Lisaks sellele olid Fidesz ja PiS ANO-st mõjukamad, kuna neist kolmest ei suutnud ainult ANO ainuvalitsust moodustada. Samal ajal olid Fidesz-il palju rohkem võimu kui PiS-il, kuna valitud erakondadest ainult Fidesz-il on 2/3 enamus ehk superenamus parlamendis.

Balti riikide populistlikud erakonnad ei ole täitnud peaministripartei rolli. Eesti Konservatiivse Rahvaerakonda (EKRE) sai esimest korda parlamenti 2015. aastal ning 2019. aasta valimistel oli erakond kolmas populaarsem partei, mille järel sai EKRE-st osa valitsevast koalitsioonist. Kuid 2021. aastal pärast peaministriparteiiga seotud korruptsiooniskandaali valitsus lagunes ning EKRE jäi opositsiooni (ERR, 2021). Rahvuslik Liit "Kõik Läti eest!"-"Isamaale ja Vabadusele/LNNK"-Nacionālā apvienība "Visu Latvijai!"-"Tēvzemei un Brīvībai/LNNK" (NA) oli alates 2011. aastast iga valitseva koalitsiooni liige, mille poolest erakond oluliselt erineb EKRE-st (Petsinis, Wierenga, 2020, 23). Selle peamiseks põhjuseks on *cordon sanitaire* ühe teise Läti erakonna, venemeelse Harmoonia ümber, mis julgustas teisi parteisid aktsepteerima NA-d partnerina (Braghiroli, Petsinis, 2019, 8). Kuid NA jätkuv osalemine mitmes valitsuskoalitsioonis oli otsustavaks teguriks partei süsteemivastaste vaadete leevendamisel (Petsinis, Wierenga, 2020, 23). Seega oli NA võimu juures palju kauem kui EKRE, kuid selle tulemusena muutus erakonna populistlik retoorika palju leebemaks.

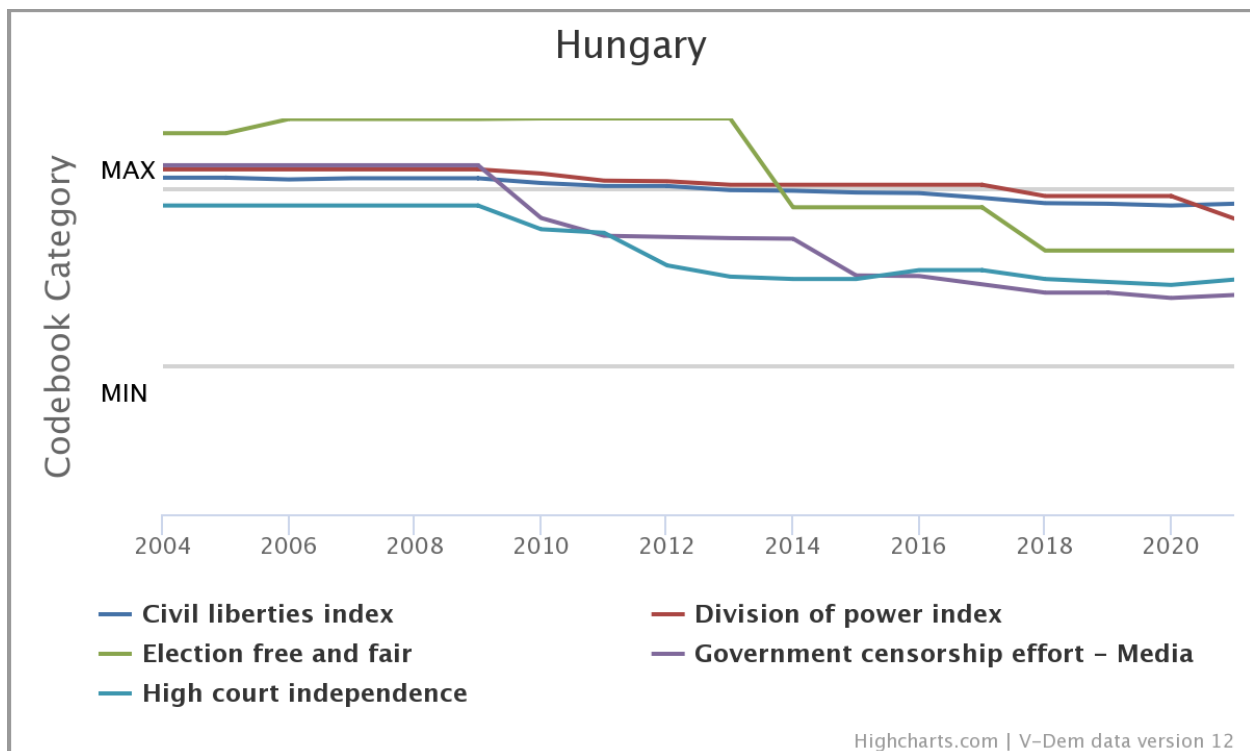
Üldiselt on näha märkimisväärset erinevust Visegradi ja Balti riikide vahel. Vaadates tagasi liberaalse demokraatia kvaliteedi arengule valitud riikides on juba praegu näha seost populistide valitsusesse kuulumise ja liberaaldemokraatia kvaliteedi vahel. Joonis 1 näitab, et liberaaldemokraatia kvaliteet langes kõige rohkem Ungaris ja Poolas. Samal ajal tabel 2 näitab, et just neis kahes riigis olid populistid valitsuses kõige mõjukamad. Tšehhi populistlik erakond oli valitsuses vähem mõjukas kui teised Visegradi riikide erakonnad, kuid rohkem mõjukas kui Balti riikide erakonnad. Samamoodi näitab joonis 1, et Tšehhi liberaalse demokraatia kvaliteeti langus, mis toimus ANO valitsemise ajal, on tagasihoidlikum võrreldes Ungari ja Poolaga, aga samas erinevalt Balti riikidest on Tšehhis näha indeksi märkimisväärset langust. Lõpuks olid Balti riikidest pärit populistlikud erakonnad alati koalitsiooniga piiratud ning samal ajal oli liberaaldemokraatia areng neis riikides palju stabiilsem võrreldes Visegradi riikidega. Seega võib

järeldada, et seos kahe muutuja vahel on olemas ja see seos on negatiivne ehk populistid valitsuses kahjustavad liberaalset demokraatiat.

4.3 Visegradi riikide analüüs

Nüüd analüüsin, kuidas populistid valitsuses on mõjutanud liberaalse demokraatia põhitunnused valitud riikides. Ülaltoodud analüüs on juba andnud üldpildi, kuid sellest ei piisa, kuna see on üsna pealiskaudne. Täpsem ülevaade näitab detailsemat pilti, näiteks millised liberaalse demokraatia osad saavad rohkem kahju ning milline populistlik tegevus seda kahju põhjustab.

4.3.1 Ungari

Joonis 2 Liberaalse demokraatia põhitunnused Ungaris. Allikas: https://www.v-dem.net/data_analysis/CountryGraph/

Nagu eelpool näha seisab Ungari silmitsi väga järsu liberaaldemokraatia langusega ning nagu on joonisel 2 näha on liberaalse demokraatia põhitunnuste olukord samuti kehv. Enne Fidesz-i võimuletulekut olid valimised Ungaris V-Demi andmestiku järgi enam-vähem vabad ja õiglased. Pärast 2010. aastat on aga näha kaks tõsist langust. Esimene toimus 2014. aastal. Sellel aastal toimusid esimesed valimised pärast Fidesz-i 2010. aasta võimuletulekut ja 2011. aasta valimisreformi. 2011. aasta valimisreform oli Fidesz-i valitsusega ühepoolselt vastu võetud opositsiooniga konsulteerimata ning selle tulemusena säilitades segavalimissüsteemi vähendati

kohtade arvu, suurendati üheliikmelistes ringkondades vaidlustatavat osakaalu, kehtestati nendes ringkondades majoritaarne süsteem, muudeti ringkondade piire ja muudeti valimiskomisjoni ametissenimetamise reegleid (Bakke, Sitter, 2020, 5-6). Lisaks sellele tõid uued kampaania rahastamisreeglid kaasa erakondi, mille nimed olid kahtlaselt sarnased suuremate opositsioonierakondadega (Bakke, Sitter, 2020, 6). On näha, et selle reformi tõttu 2014. aasta valimised ei olnud enam eriti vabad ega õiglased. Teine suur langus toimus 2018. aasta valimiste ajal. Seda võib seostada enne 2018. aasta valimisi vastu võetud reklaamitahvlite seadusega, mille järgi poliitreklaam keelati väljaspool ametlikku kampaaniaperioodi, kuid samal ajal oli lubatud valitsuse „avaliku huvi“ reklaami tegemine (Bakke, Sitter, 2020, 6). Seega võib väita, et populistlik Fidesz kuritarvitas oma 2/3 enamust parlamendis, et saada valimistel eeliseid, mis tõi kaasa valimiste kvaliteedi olulise languse.

Suureks „abiks“ valimistel oli ka Fidesz-i ulatuslik kontroll riigi meedia üle, mille tulemusel oluliselt langes meedia vabadus. Seda on näha ka joonist 2 vaadates. Pärast Fidesz-i võimuletulekut hakkasid meedia vabadus ja -sõltumatus järsult langema ning 2021. aastal esinesid V-Demi järgi otsesed ja pidevat katsed meedia tsenseerida. Sõltumatuid meediaväljaandeid on pidevalt süüdistatud valitsusvastastes positsioonides ning liberaalide, aktivistide ja illegaalsete immigrantide eelistustes (Szabò, 2020, 33). Uue meedianõukogu neli liiget nimetas ametisse parlamendikomisjon, mis koosnes eranditult Fidesz-i kandidaatidest ning selle juhi, kes vastutab ka riikliku meedia- ja telekommunikatsiooniameti (NMTA) eest, nimetas ametisse otse peaminister (Bogaardsi, 2018, 1487). Kõiki neid määrati ametisse ebatavaliselt pikaks üheksa-aastaseks ametiajaks ning NMTA üks esimesi otsuseid oli viimase opositsioonikanali Klubiraadio eest ära võtmine (Bogaardsi, 2018, 1487). Juhtiv päevaleht Népszabadság oli üle võetud 2016. aastal ja viimane järelejäänud opositsiooniline päevaleht Magyar Nemzet likvideeriti 2018. aastal (Bakke, Sitter, 2020, 5).

Joonis 2 näitab, et ka kohtute sõltumatus sai tugeva löögi kohe pärast Fidesz-i võimuletulekut. Uus valitsus lõpetas ennetähtaegselt Riigikohtu esimehe ametiaja ja langetas kohtunike kohustuslikku pensioniiga 70-lt 62-le, avades sellega tee 274 uuele ametikohale (Bakke, Sitter, 2020, 6). Samal ajal kehtestati uus süsteem kohtunike ametisse nimetamiseks ja kohtuasjade jaotamiseks, koondades võimu uue Riikliku Kohtuameti presidendi kätte, kelle abikaasa kuulub väikesesse Fidesz-i juhtringkonda (Bakke, Sitter, 2020, 6-7). Lisaks sellele suurendati kohtunike

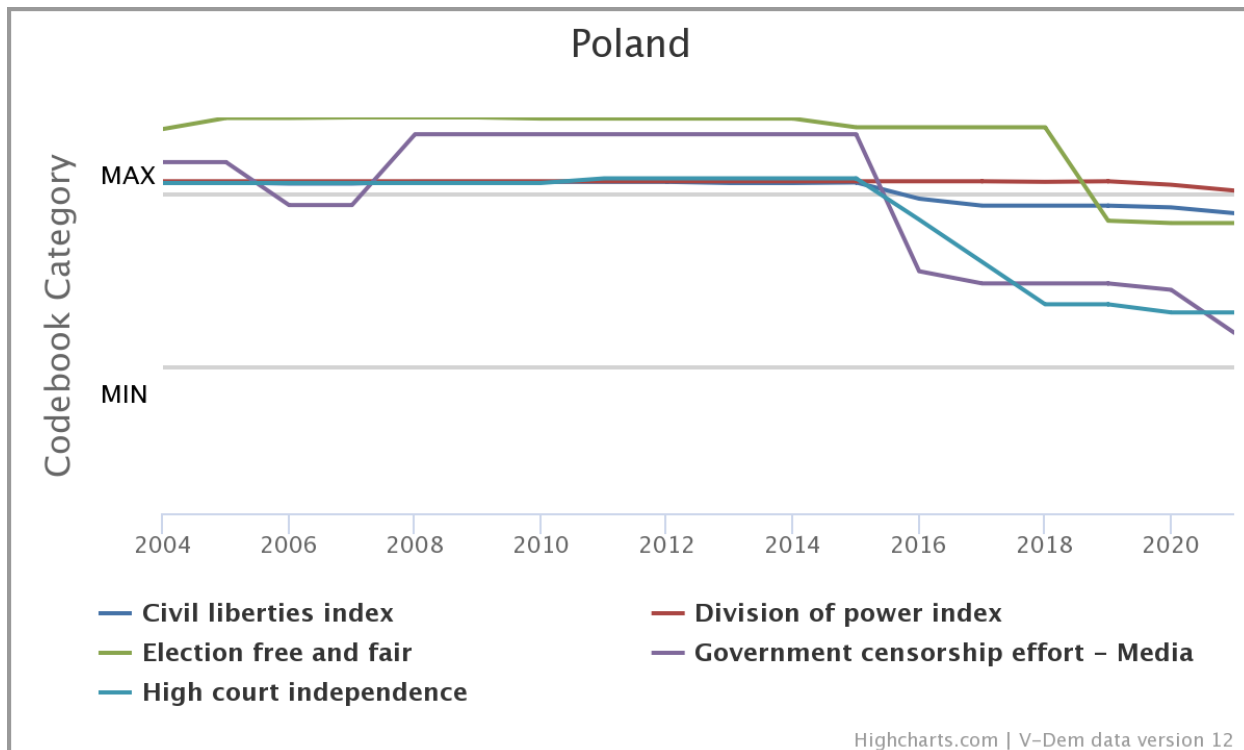
arvu 11-lt 15-le ning nüüd on Riigikohus muutunud kontrollivast organist nõrgaks seaduse kohaldamise kontrollijaks, mis on täis parempopulistlikke isikuid ja endisi poliitikuid, kes on teadaolevalt Fidesz-i lähedased (Bozoki, 2012). Tasub mainida, et kohtusüsteemi sõltumatuse elimineerimine langeb hästi kokku populismi negatiivse suhtumisega institutsionaalsetesse piirangutesse, milleks sõltumatud kohtud vaieldamatult on. Fidesz-i tegevus on aga selle praktiline näide.

Võrreldes eelmainitud indeksitega ei langenud võimude lahususe indeks sama järsult. Siiski Fidesz-i võimuletulekust saadik langes ka selle indeksi kvaliteet. Sai juba räägitud sellest, kuidas Fidesz-i valitsus allutas kohtuvõimu täitevvõimule, aga on kannatanud ka seadusandlik võim ehk Ungari parlament. Valitsus kasutas parlamentaarseid protseduure, et vähendada arutelusid ja uute õigusaktide üle kontrolli ning 2011. aasta põhiseadus (nagu ka varem mainitud valimisreform) suruti läbi eraliikmete seaduseelnõuna, mis nõuab minimaalset arutelu ja kontrolli (Bakke, Sitter, 2020, 6). Teisisõnu Fidesz-i valitsus sageli tegutseb ignoreerides parlamenti. Alates Fidesz-i võimuletulekut on parlamendi poliitiline võim pidevalt nõrgenenud, samas kui täidesaatev võim ja peaministri võim on tsentraliseerinud märkimisväärse poliitilise kapitali (Antal, 2017, 16). Pärast 2010. aastat on parlamendiliikmed muutunud võimetuks aruandlust rakendama ning poliitiline juht ehk Fidesz-i juht Viktor Orbán kontrollib mitte ainult täitevvõimu, vaid ka seadusandlikku võimu (Antal, 2017, 16).

Viimaseks vaadeldavaks indeksiks on kodaniku vabadused, mis esmapilgul sarnaselt võimude lahususega on küll langenud, aga mitte eriti järsult. Samal ajal tuleb mainida, et eriti kahjustatud on rahvus- ja seksuaalvähemuste vabadused. Näiteks annab valitsus nüüd maksusoodustusi peredele, kus on töölkäivad vanemad lastega, aga tegelikult tähendab see, et definitsiooni järgi jäetakse välja pered, kus vanemad lastega on töötud ja kes elavad seetõttu sügavas vaesuses, eelkõige puudutab see Ungari suur romade vähemust (Bozoki, 2012). Veel üks näide on Ungari LGBT-vastane seadus, mis keelab koolides õpetada homoseksuaalsuse ja transseseksuaalsusega seotud asju (Reuters, 2021). Lisaks karmistas valitsus tööseadustikku, mis kahjustas töötajaid, kaotades traditsioonilisi dialoogivorme tööandjate ja töötajate vahel, piirates töötajate streigiõigusi ja sundides ametiühinguid integreeruma ettevõtte struktuuri (Bozoki, 2012). Seega kannatavad Ungaris elavad inimesed Fidesz-i poliitika tõttu üsna palju, eriti puudutab see vähemusi. Kokkuvõtteks võib järeldada, et Ungari seisab silmitsi olulise liberaaldemokraatia

tagasilangusega. Seda on näha nii liberaalse demokraatia indeksi vaadates kui ka liberaaldemokraatia põhitunnuseid analüüvides. Analüüsi tulemusel võib järeldada, et languste taga on populistlikku Fidesz-i poliitika.

4.3.2 Poola

Joonis 3 Liberaalse demokraatia põhitunnused Poolas. Allikas: https://www.v-dem.net/data_analysis/CountryGraph/

Joonis 3 näitab järsku langust Poola valimiste kvaliteedis. Väga järsk langus toimus 2019. aasta valimiste ajal, mis olid esimesed valimised pärast PiS-i võimuletulekut. Lisaks sellele on languse põhjuseks ilmselt 2018. aasta valimisreform, mille järgi valitsus võttis valimisprotsessi järelevalve üle kontrolli, tagades, et PiS nimetaks Vabariigi Valimiskomisjon ja Vabariigi Valimisbüroo ühepoolselt ametisse (Bakke, Sitter, 2020, 6). Vabariigi Valimiskomisjon vastutab erakondade ja kandidaatide registreerimise eest, haldab valijate nimekirju, teostab järelevalvet valimiste üle, teeb teatavaks lõplikud valimistulemused ning jälgib erakondade rahandust ja võib kinni pidada erakondadele riigitoetusi (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2018). Valimisreform andis Seimile, kus PiS-il on absoluutne enamus, volitused nimetada üheksast Valimiskomisjoni liikmest seitse, ülejäänud kaks nimetavad Põhiseaduslik Tribunal ja kõrgeim halduskohus, mis on samuti valitsuse kontrolli all (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2018), aga sellest veidi hiljem. Vabariigi Valimisbüroo

on institutsioon, mis pakub Valimiskomisjonile haldustuge ning pärast valimisreformi esitavad president, Seim ja Senat ühe kandidaadi ning Valimiskomisjon valib seejärel ühe nendest kolmest Valimisbüroo juhi (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2018). Kuna PiS kontrollib presidenti kohta ja omab absoluutset enamust parlamendis, nimetab Valimisbüroo juhi tegelikkuses valitsuspartei (Marcinkiewicz, Stegmaier, 2018). On näha, et PiS hoiab valimisprotsessi järelevalve üle ulatusliku kontrolli. Selle tulemusena oluliselt kannatas valimiste kvaliteet ning ei saa enam öelda, et valimised Poolas on vabad ja õiglased.

PiS-i valitsuse tõttu on palju kannatanud ka Poola vaba meedia. Päris tõsise languse on näha juba esimese PiS-i valitsuse ajal (2005-2007). Esimene katse meedia üle kontrolli haarata oli rahvusringhäälingu nõukogu seaduse muutmine 2005. aastal, eesmärgiga viia see avalik-õiguslikku meediat jälgiv organ valitsuse rangema kontrolli alla (Albertazzi, Mueller, 2013, 359). Teine katse oli 2006. aastal parlamendis vastu võetud lustratsiooniseadus, mis nägi ette riigiteenistujate süstemaatilise kontrolli kommunismiajastu julgeolekuteenistustega seotud sidemete osas (Albertazzi, Mueller, 2013, 359). Poola Põhiseaduslik Tribunal peatas mõlemad katsed (Albertazzi, Mueller, 2013, 359-360). Teine ja veelgi suurem langus algas 2015. aastal pärast PiS-i teistkordset võimuletulekut, kuid seekord absoluutse enamusega. PiS kasutas riiklikku reklaamiraha ja toetusi valitsusmeelse meedia toetamiseks ja kriitilise meedia karistamiseks, kuid valitsusel tekkisid raskusi, kuna märkimisväärne osa Poola trükimeediast oli välisomanduses (Bakke, Sitter, 2020, 5). PiS kasutab oma enamust parlamendis vastuolulise seaduse vastuvõtmiseks, mis takistaks mitte-Euroopa omanikel, peamiseks sihtmärgiks on USA omanduses olev kriitiline meediaväljaanne, võimalust omada Poola meediaettevõtete kontrollpakki (BBC (a), 2021). Sellega seoses toimus 2021. aastal järjekordne langus. Sellise poliitika tagajärjeks on meediavabaduse langus ja selle muutumine valitsuse propagandamasinaks, mida on näha ka jooniselt 3.

Nagu mainitud, oli 2005-2007 aastatel PiS-i valitsuse peamiseks takistuseks oluline liberaaldemokraatlik institutsioon ehk sõltumatud kohtud. Seetõttu ei ole suureks üllatuseks asjaolu, et valitsusel kulus vaid paar kuud, et kohtureformiga Poola kohtusüsteemi ohtu seada (Szabò, 2020, 34). PiS võttis parlamendi häälteenamuse abil 2017. aastal vastu neli kohtureformi seadust, millega lõpetati ennetähtaegselt Riigikohtu esimehe ametiaeg ja langetati kohtunike kohustuslikku pensioniiga, mille tulemusel vahetus 40% ülemkohtu kohtunikest (Bakke, Sitter,

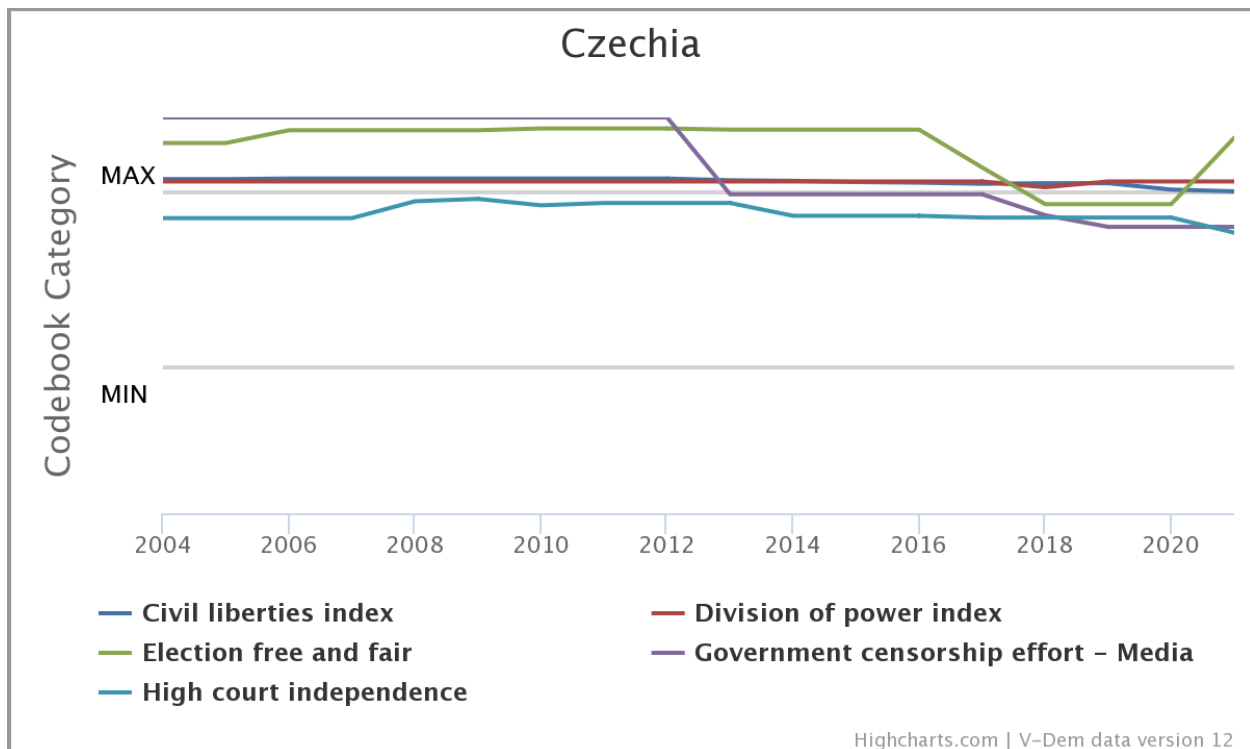
2020, 7). Seadus riikliku kohtunõukogu, mis on järelevalveorganiks, kohta andis parlamendi hääldenamusele õiguse selle liikmeid ametisse nimetada (Bakke, Sitter, 2020, 7). Poola president Andrzej Duda pani laiaulatuslike protestide taustal veto ülemkohtu ja riikliku kohtunõukogu esialgsetele eelnõudele, aga EL ja Veneetsia komisjon leidsid, et isegi muudetud seadused ohustavad juriidilist sõltumatust (Bakke, Sitter, 2020, 7). Seda on näha ka jooniselt 3, pärast PiS-i 2015. aasta võimuletulekut Poola kohtute sõltumatus hakkas järsult langema. PiS püüdis vastu võtta õigusakte, mis piiravad kohtusüsteemi sõltumatust ka oma esimese valitsuse ajal (Albertazzi, Mueller, 2013, 360). Seega suurendas 2007. aasta märtsis vastu võetud seadus peaprokuröri (justiitsministri) mõju prokuröridele ja teine 2007. aasta juunis vastu võetud seadus andis talle õiguse kohtunikke ametist vabastada ja/või kohtute vahel teisaldada, avades sellega ukse kohtunike poliitilistel põhjustel tagandamiseks (Albertazzi, Mueller, 2013, 360). Jooniselt 3 on näha, et toonane valitsus langes enne, kui ta sai palju kahju teha, kuid uus PiS-i enamusvalitsus suutis tõsiselt õõnestada kohtusüsteemi sõltumatust.

Võimude lahususe indeks ei muutunud V-Demi järgi PiS-i esimese ega teise valitsemisaja jooksul eriti palju. Väike langus toimus ainult pärast 2019. aastat. Siiski tuleb meeles pidada, et kohtuvõimu allutamise täitevvõimule on iseenesest tõsine võimude lahususe õõnestamine. Lisaks sellele kasutas PiS oma võimu, et panna oma inimesed olulistele avalikele ametikohtadele avalikus teenistuses, riigiluuures, peaprokuratuuris, riigiettevõtetes ja riigihangetega seotud asutustes (Bakke, Sitter, 2020, 7). Seega, hoolimata sellest, et V-Demi andmestiku järgi ei kannatanud võimude lahusus Poolas eriti palju, tuleb meeles pidada, et PiS-i valitsus allutas kohtuvõim täitevvõimule ja pani riigi tähtsatele ametikohtadele erakonnale lojaalseid inimesi.

Kodaniku vabaduste puhul on jooniselt 3 näha selle indeksi kvaliteedi langust pärast 2015. aastat. Poola uus abordivastane seadus on hea näide sellest, kuidas inimesed kaotavad oma vabadusi PiS-i poliitika tõttu. Abort on nüüd lubatud ainult vägistamise või intsesti korral või kui rasedus ohustab ema elu (BBC (b), 2021). Olulist rolli selle otsuse vastu võtmises mängisid PiS-i kontrolli alla sattunud kohtud. Just Põhiseaduslik Tribunal leidis, et 1993. aasta seadus, mis lubas aborti raskete ja pöördumatute loote kõrvalekallete korral, on põhiseadusega vastuolus (BBC (b), 2021). Näiteks 2019. aastal tehti 98% abortidest just neil põhjustel, mis tähendab, et kohtuotsusega keelati tegelikult ära valdav enamus raseduse katkemistest (BBC (b), 2021). See on märkimisväärne näide PiS-i poliitikast ja selle erakonna narratiivist, mis kahjustas riigi kodanike vabadusi. LGBT

inimesed samuti kannatavad PiS-i valitsuse vaenuliku narratiivi ja rünnakute tõttu. PiS pidevalt väidab, et LGBT-isikud ja progressiivsed-liberaalsed väärtused on "mittepoolalikud" ja ohustavad "Poola katoliiklikku" kollektiivset identiteeti (Pytlas, 2020, 8). Selle üheks tulemuseks olid avalikud LGBT-inimeste diskrimineerimise aktid, sealhulgas enam kui 80 Poola piirkonna, maakonna ja omavalitsuse resolutsioonid, mis kuulutasid end LGBT-vabaks tsooniks (Pytlas, 2020, 8). Lõpuks võib öelda, et on Poola liberaaldemokraatia ja selle põhitunnuste olukord sama kehv kui Ungari puhul. Seega on populistlik PiS loomas illiberaalset režiimi Poolas, nagu seda teeb Fidesz Ungaris. Kuigi PiS-i võim on Fidesz-iga võrreldes piiratum, kuna erakonnal puudub superenamus parlamendis, oli ta võimeline Poolas põhjustada samasuguse liberaaldemokraatia kriisi nagu Fidesz Ungaris.

4.3.3 Tšehhi

Joonis 4 Liberaalse demokraatia põhitunnused Tšehhis. Allikas: https://www.v-dem.net/data_analysis/CountryGraph/

Joonis 4 näitab, et ainuke langus vaba ja õiglaste valimiste indeksis toimus pärast 2016. aastat. See kukkumine langeb kokku populistliku ANO võimuletulekuga. Pole saladus, et ANO juht Andrej Babiši soovis Tšehhi valimissüsteemi muuta, millest ta on palju rääkinud erinevates intervjuudes, valimismanifestides ja isegi kirjutas sellest oma raamatus (Havlik, 2019, 12). Tema poolt

kavandatud reformid hõlmasid näiteks parlamendiliikmete arvu vähendamist alamkojas 101-le (200 asemel), parlamendi mõlema koja valimistes majoritaarse valimissüsteemi kasutamist ning linnapeade otsevalimist (Havlik, 2019, 12). Kuid 1998. aasta läbikukkunud katse, suuresti tänu Põhiseaduslikule Kohtule, muuta Tšehhi valimisüsteemi näitas, et valimissüsteemi muutmiseks tuleb esmalt saada 2/3 enamus mõlemas kojas (Bakke, Sitter, 2020, 6). Seega teadis Babiš 2017. aastal väga hästi, et tema “unistus” 101 parlamendiliikmega parlamendist, mida valitakse majoritaarse süsteemi alusel, on vaid unistus (Bakke, Sitter, 2020, 6). On näha, et kavandatud reformid soodustavad ainult ANO-t, mis on populaarsuselt kõige suurem erakond ning võib julgelt väita, et niisugused reformid kindlustaksid ANO võimu. Kuid ANO ei olnud võimeline kavandatud valimisreforme ellu viima, kuna erakonnal puudus mitte ainult superenamus enamus, vaid ka absoluutne enamus parlamendis. Seetõttu valimiste kvaliteedi järsku langust pole võimalik seletada ANO valimisreformidega. Selle põhjuseks võib aga olla ANO ulatuslik kontroll riikliku meedia üle ja selle aktiivne kasutamine valimiste ajal. Samas võib näha, et 2021. aasta valimiste kvaliteet oli väga hea. Huvitav on ka see, et ANO kaotas need valimised. Samal ajal oli valimiste kvaliteedi tõus võimalik just tänu sellele, et ANO võim oli piiratud ja erakond ei suutnud kavandatud reforme ellu viia.

Jooniselt 4 on näha, et Tšehhis tekkis tõsine probleem meedia vabadusega. Esimene järsk langus toimus 2013. aastal. Samal aastal ostis Agrofert kontsern, mille omanikuks on Andrej Babiš, Tšehhi ühe suurima kirjastuste, MAFRA (Bakke, Sitter, 2020, 5). Tänu sellele nii 2013. kui ka 2017. aasta kampaaniates domineeris ANO valimiskampaania reklaami-maastikku, samal ajal kui MAFRA-t kritiseeriti pidevalt nende poliitilise eelarvamuste tõttu (Guasti, 2020, 476). Kokku kontrollib Agrofert kahte riiklikku ajalehte (MF Dnes ja Lidové Noviny), sealhulgas nendega seotud uudiste serverid (idnes.cz ja lidovky.cz), tasuta piirkondlikud nädalalehed (5 + 2 DNÍ), riiklikku kommertsraadiojaama (Imposed); ja muusika kaabeltelevisiooni jaama (óčko) (Císař, Štětka, 2016, 7). Olles omandanud riiklikud ajalehed vähem kui viis kuud enne 2013. aasta parlamendivalimisi, süüdistatakse ANO-t sageli meedia kasutamisel erakonna poliitiliste eesmärkide ja ambitsioonide edendamiseks (Císař, Štětka, 2016, 7). Seda on näha ka jooniselt 4. Esimene meediavabaduse järsk langus toimus 2013. aastal ning teine algas pärast ANO võimuletulekut peaministriparteina 2017. aastal.

Kohtud, nagu oli juba näha nii Tšehhi kui ka Poola puhul on peamine liberaaldemokraatlik institutsioon, mis piirab valitsuse võimu. Seetõttu populistid, kes unistavad piiramatust majoritaarsest võimust on kriitilised kohtusüsteemi suhtes ning kui on võimalus, allutavad kohtuvõimu täitevvõimule nagu see toimus Ungaris ja Poolas. ANO aga ei olnud võimeline seda teha, kuna erakonnal ei olnud piisavalt palju võimu. Joonisel 4 on näha, et kohtute sõltumatus sai kahju 2013. aastal pärast ANO esimest tulekut valitsusse. Seda võib seostada asjaoluga, et ANO kontrollis Justiitsministeeriumi ning proovis kohtute sõltumatust õõnestada (Guasti, 2020, 478). 2016. aasta reformi katse keskendus peamiselt kohtunike valimise eeskirjade muutmisele ja ilma kohtuprotsessi kogemusteta kandidaatide piirkondlike kohtute sisenemise ennetamisele, kuid suur arv kohtunikest olid reformi vastu ning lõpuks lükati reform tagasi (Guasti, 2020, 478). Teine katse toimus juba Babiši valitsuse ajal 2019. aastal ning uue reformiga soovitati lühendada praeguse peaprokuröri tähtaega, võimaldades seega peaministrile nimetada ametisse "sõbraliku" inimese, kui ka see reform lükati tagasi (Guasti, 2020, 478). Babiši katsed võtta vastu seadusi, mis lahendaksid tema õiguslikud mured huvide konfliktide osas samuti lükati tagasi (Guasti, 2020, 478). Seega on näha, et juba ANO esimese valitsuses osalemise ajal langes kohtute sõltumatus seoses erakonna tegevusega, aga kuna erakonnal puudus ühepoolset seaduste vastu võtmiseks võim, eriti järsku langust ei toimunud. Kohtute sõltumatuse indeks ei langenud ka pärast seda, kui ANO-st sai peaministri partei. Samas märkimisväärne on see, et pärast 2013. aastat kohtute sõltumatus pole ka paranenud, mis viitab sellele, et ANO tegevus oli kohtute jaoks ohtlik ja kahjulik.

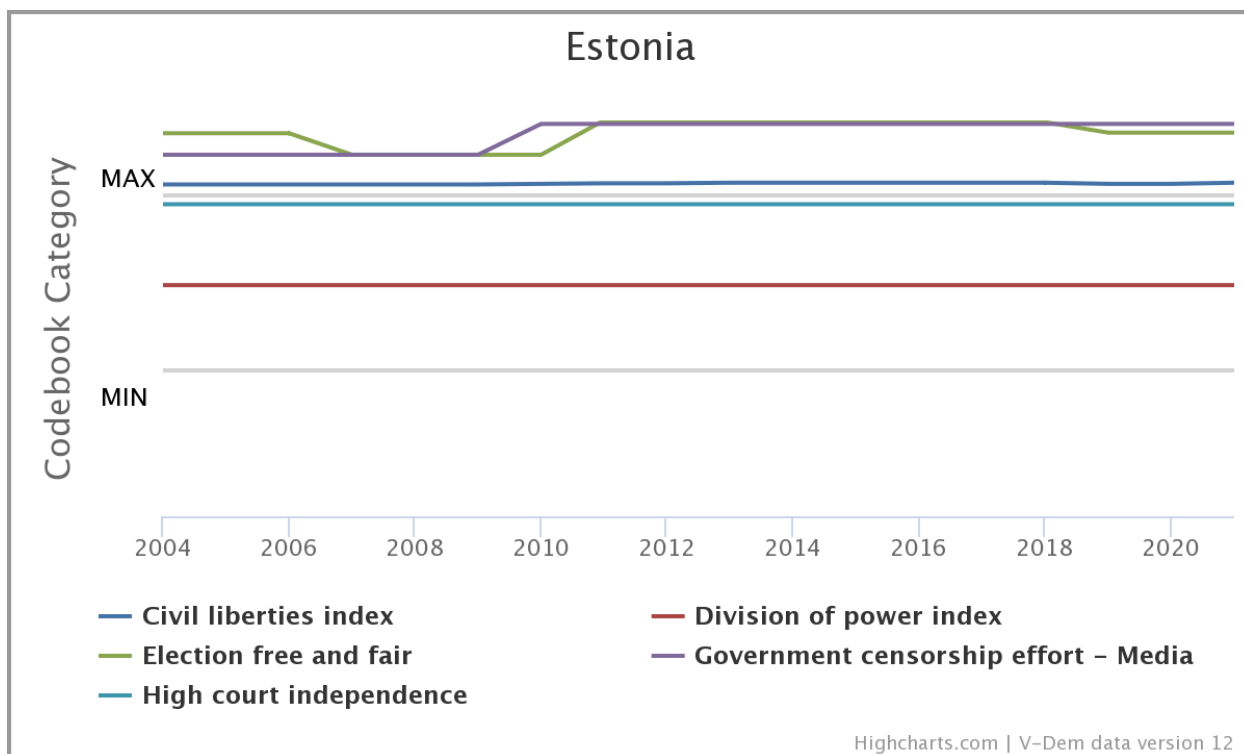
Võimude lahususe osas on näha väikest langust pärast 2017. aastat, aga olukord paranes juba 2019. aastal. ANO narratiiv ebaefektiivsest parlamendi alamkojast sai peamiseks põhjenduseks ettepanekule piirata parlamendi arutelu aega vastavalt fraktsiooni suurusele, mis piiraks parlamentaarset kontrolli valitsuse üle (Havlik, 2019, 11). Babiš on ka korduvalt pisendanud senati rolli, viidates madalale valimisaktiivsusele ja soovitades populistlikul viisil delegeerida senati volitusi rahvale või presidendile (Havlik, 2019, 11). ANO poolt pakutud senati ja kohalike volikogude nõrgenemine ja lõplik kaotamine tooks kaasa tsentraliseeritud võimu olulise suurenemise ning tugevdaks enamuse ehk ANO positsiooni parlamendi alamkojas (Havlik, 2019, 12). Üldjoontes on ANO poolt pakutud nägemus väga tsentraliseeritud, tugevalt majoritaarne riik, mis ei võta arvesse võimude horisontaalset ega vertikaalset lahusust (Havlik, 2019, 12). Kuid

ANO-l puudub vajalik mõjuvõim nende reformide ellu viimiseks. Tänu sellele võimude lahusus Tšehhis ei ole eriti kannatanud.

Kodaniku vabadused ei olnud, sarnaselt võimude lahususega, palju muutunud. Väike langus algas 2019. aastal. Kodanikuvabaduste puutumatus põhjuseks on see, et ANO ei ole sama radikaalne kui paremäärmuslikud populistlikud erakonnad nagu Fidezs või PiS ning esindab pigem tehnokraatlikku populismi (Havlik, 2019, 2). See tähendab, et ANO narratiiv selles osas sõltub suuresti teema populaarsusest ja erakonna võimekusest sellest kasu saada. Näiteks LGBT osas, arvestades ANO tulutuid jõupingutusi sellest arutelust mingit kasu saada, mõistis erakond, et samasooliste abielu ei ole enam parteide konkurentsivõidukas teema ning 2018. aastal loobus ANO sisemiste lõhede tõttu selle teemaga tegelemisest (Guasti, Bustikova, 2020, 234). 2019. aasta languse põhjuseks võib pidada presidendi Miloš Zemani, kes ei ole ANO liige, kuid kes teeb nendega tihedat koostööd ning keda samuti peetakse populistiks, avalikku teadaannet, milles ta andis teada oma vastuseisust samasooliste abieludele ja ütles, et paneb veto igale LGBT-sõbralikule seadusele, et kaitsta traditsioonilist perekonda (Guasti, Bustikova, 2020, 234). Seega võib väita, et ANO-l puudub huvi selle teema osas, mistõttu kodaniku vabadused ei ole eriti kannatanud. Kuid teiste populistlike jõudude tegevuse tõttu, Tšehhi puhul on niisuguseks jõuks president Zeman, võib kodanikuvabaduste kvaliteet edaspidi langeda, nagu see juhtus 2019. aastal. Lõpuks võib öelda, et liberaalse demokraatia ja selle põhitunnuste langus Tšehhis ei olnud sama järsk nagu Ungaris ja Poolas. Seda peamiselt tänu sellele, et kuigi oli ANO peaministripartei rollis, oli erakonna võim piiratud vajadusega luua koalitsiooni, mistõttu ei suutnud partei oma radikaalse poliitikat läbi suruda. Siiski langes ANO valitsemise ajal nii liberaaldemokraatia kui ka selle põhitunnuste kvaliteet, mis viitab populismi kahjulikule mõjule liberaaldemokraatiale.

4.4 Balti riikide analüüs

4.4.1 Eesti

Joonis 5 Liberaalse demokraatia põhitunnused Eestis. Allikas: https://www.v-dem.net/data_analysis/CountryGraph/

Jooniselt 5 on näha, et sarnaselt Eesti üldise liberaaldemokraatia kvaliteediga on selle põhitunnuste kvaliteet stabiilne. EKRE oli osa koalitsioonivalitsusest alates 2019. aastast kuni 2021. aastani. Seega oli nende võimekus piiratud ja aega liberaaldemokraatiat kahjustada oli samuti vähe. See aga ei tähenda, et EKRE ei ole potentsiaalseks ohuks Eesti liberaaldemokraatiale ja nende käitumine valitsuses seda tõestab. Kuigi 2019. aastal toimus valimiste kvaliteedi mõningane langus, jäid need vabaks ja õiglaseks. EKRE ei suutnud valitsuses olles kuidagi valimiskorraldust muuta. Küll aga üritab erakond pidevalt valimisi delegitimeerida, eriti see puudutab e-valimisi. 2019. aasta valimiste ajal väitas EKRE aseesimees Martin Helme, et e-valimiste usaldusväarsus on tema jaoks olematu, kuna neid ei ole võimalik ei jälgida ega kontrollida (ERR (b), 2019). 2021. aastal pöördus EKRE Vabariigi Valimiskomisjoni poole taotlusega tunnistada elektroonilise hääletamise korraldamine toimuvatel kohalikel valimistel seadusevastaseks ning tühistada e-hääletamise tulemused ringkondades, kus ERKE sõnul on tuvastatud rikkumised (ERR (c), 2021). Seega on näha, et EKRE püüab pidevalt e-valimisi delegitimeerida ja võib julgelt väita, et piisava võimu omamine muudaks erakonna e-valimistele, ja seeläbi ka valimistele üldiselt, tõsiseks ohuks.

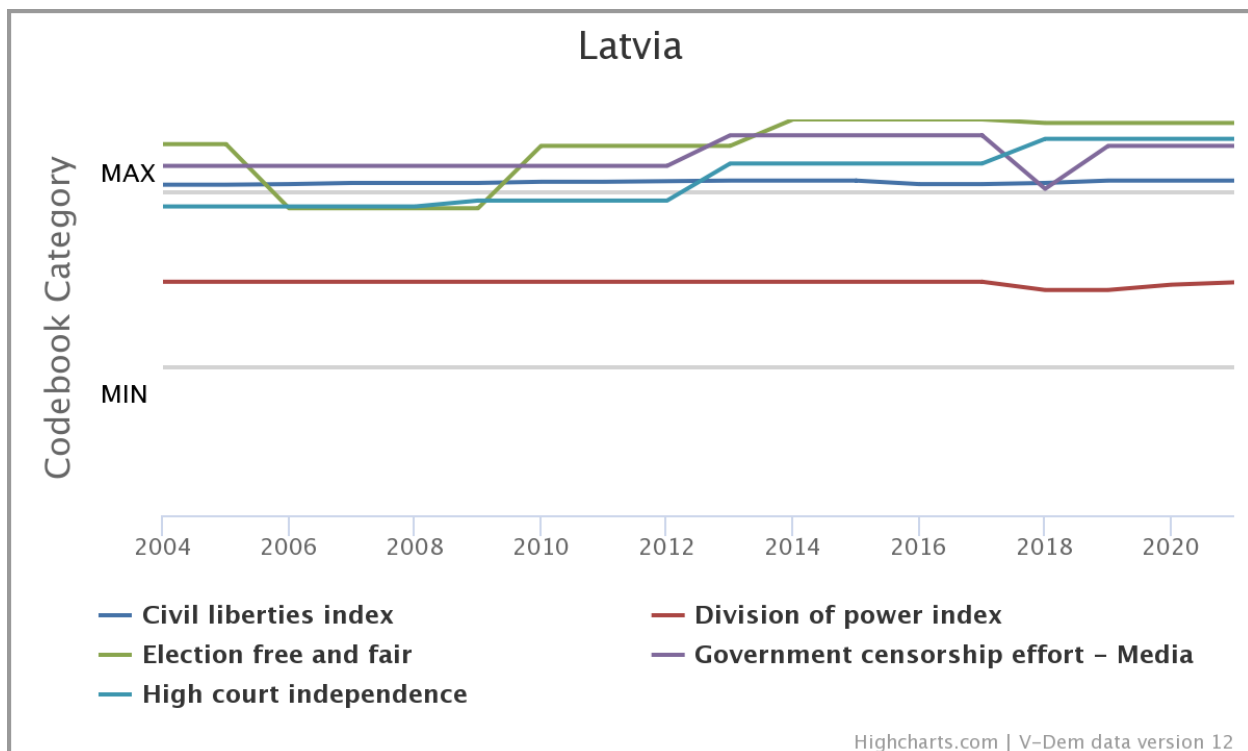
Kohtute sõltumatus ja võimude lahusus samuti ei ole EKRE tegevuse tõttu palju kahju saanud, seda ülalmainitud piiratud mõjuvõimu tõttu. Küll aga saavad ka kohtud EKRE kriitika sihtmärgiks. Näiteks kritiseeris EKRE 2017. aastal olukorda, kus Riigikohus võib nende sõnul esitada „nõudlikus toonis pretensioone parlamendi tööle, et õigustada kohtute omavolitsemist“ (Delfi, 2017). EKRE tegi seejärel ettepaneku muuta praegust kohtunike määramise süsteemi, muutes nii kohtunike kui ka prokuröride ametikoha valikuliseks ja tähtajaliseks, mis on väga populistlik ettepanek. (Delfi, 2017). Juba järgmisel aastal teatas EKRE, et sooviks Eestis justiitsreformi läbi viia, väites jälle, et kohtunikud peavad olema valitavad ja nende ametiaeg peab tähtajaline olema (ERR (d), 2018). EKRE oli toona opositsioonis, seega need sündmused minu uurimisküsimust otseselt ei puuduta. Kuid see oli märkimisväärne näide EKRE võimalikust poliitikast, mis võib õhnestada kohtuvõimu sõltumatust. Siiski tuleb veel kord mainida, et valitsuses olles ei püüdnud EKRE seda poliitikat ellu viia, kuna erakonna tegevust oli koalitsiooniga piiratud.

Palju rohkem kahju sai EKRE-st Eesti vaba meedia. Kuigi pärast 2019. aastat ei ole meedia sõltumatuse kvaliteet kannatanud, on EKRE vaenulik suhtumine riigimeediasse väga murettekitav. Erakond on alates 2019. aastast näidanud kavatsust Eesti meedia ja ajakirjanduse üle mõjuvõimu avaldada ning sellest tulenevalt on erakonna suhtes kriitiliseks peetavad ajakirjanikud olnud sageli EKRE kriitika sihtmärgid (Petsinis, Wierenga, 2020, 20). See on ilmselgelt kahjulik meediasõltumatuse jaoks. Valitseva koalitsiooni liikme selline käitumine tekitab muret teatud meediaväljaannete toimetuse sõltumatuse pärast (Petsinis, Wierenga, 2020, 20-21). Selle heaks näiteks on avalik intsident, mis leidis aset 2019. aasta kevadel, kui lahkarvamuse tõttu Peeter Helmega astus ametist tagasi tuntud ajakirjanik Vilja Kiisler, kes enne seda oli kirjutanud EKRE suhtes kriitilise arvamuse (Petsinis, Wierenga, 2020, 21). Seega, kuigi V-Dem andmetel Eesti meedia sõltumatuse kvaliteedis langust ei toimunud, on näha, et EKRE tegevus on meediale kahjulik ja kujutab endast olulist ohtu meediavabadusele.

V-Demi andmestiku järgi ei toimunud muutusi ka kodaniku vabaduste osas. Siiski tuleb mainida nii EKRE tugevalt negatiivset suhtumist vähemustesse kui ka erakonna opositsiooni kooseluseadusele ja selle püüdlust korraldada samasooliste abielu referendum (Petsinis, Wierenga, 2020, 18). Kui EKRE ettepanek oleks heaks kiidetud, oleks rahvahääletusel küsitud Eesti valijatelt, kas tohib abielu põhiseaduslikult määratleda ühe mehe ja ühe naise liiduna (Petsinis, Wierenga, 2020, 18). Sellest sai aga hea näide, kuidas populistlik erakond proovis

enamuste kasutada selleks, et vähemuse õigusi piirata. See oli ka märk sellest, milline oleks EKRE poliitika, kui erakonnal oleks parlamendis enamus. Seega võib taas väita, et kuigi tegelikku kahju pole tekitatud, kujutas EKRE tegevus endast potentsiaalset ohtu nii kodaniku vabadustele kui ka Eesti liberaalse demokraatia kvaliteedile laiemalt. Eesti liberaaldemokraatia põhitunnuste kvaliteet jäi stabiilseks hoolimata sellest, et populistlik EKRE oli valitseva koalitsiooni osa ning tegutses päris aktiivselt. Seega näitab Eesti juhtum, et koalitsiooniga piiratud populistlik erakond ei suuda eriti palju kahju liberaalsele demokraatiale teha.

4.4.2 Läti

Joonis 6 Liberaalse demokraatia põhitunnused Lätis. Allikas: https://www.v-dem.net/data_analysis/CountryGraph/

Joonis 6 näitab, et liberaalse demokraatia põhitunnuste kvaliteet Lätis küll kõigub, aga neid kõikumisi pole võimalik NA tegevusega seostada. NA oli iga valitsuse osa alates 2011. aastast ning jooniselt 6 on näha, et alates 2011. aastast valitud indeksid jäid muutmatuks või liikusid nii üles kui ka alla. Tuleb mainida ka seda, et rohkem oli just kasvutrende. Vaadates muutusi valimiste kvaliteedis on näha, et toimus 2014. aastal päris suur kasv. 2018. aastal toimus aga väike langus, samal aastal kui toimusid parlamentaarsed valimised. Neid muutusi pole võimalik NA-ga seostada, sest pole märke, et erakond oleks püüdnud kuidagi õõnestada valimiste legitiimsust. 2018. aasta

languse põhjuseks on tõenäoliselt Keskvõimiskomisjoni otsus keelata seitsmel kandidaadil valimistel kandideerida, kuna kõnealused kandidaadid ei vastanud Saeima valimisseaduse nõuetele (The Baltic Course, 2018). Erakond ei kritiseeri valimisi nii nagu ülalmainitud EKRE seda teeb. Seega pole võimalik järeldada, et NA tegevus kahjustas Läti valimiste kvaliteeti.

Sama võib öelda nii kohtute sõltumatuse kui ka võimude lahususe kohta. Jooniselt 6 on näha, et Läti kohtute sõltumatus on olnud pidevas kasvutrendis. Seda nii enne kui ka pärast 2011. aastat. Sarnaselt valimistega pole NA Läti kohtuid teravalt kritiseerinud. Võimude lahusus jäi 2004-2021 ajavahemikus suuresti muutumatuks. Väike langus toimus 2018. aasta valimiste ajal, aga seda samuti pole võimalik seostada NA tegevusega. Nagu juba mainitud, muutus leebemaks ka NA populistlik retoorika (Braghiroli, Petsinis, 2019, 9), seega pole erakond aktiivselt rünnanud ei parlamenti ega selle saadikuid.

Meedia sõltumatuse indeksi puhul on samuti näha, et selle tase on 2011. aastast saadik nii kasvanud kui ka langenud. Väga järsk, aga lühiajaline langus toimus 2018. aastal. NA juhtkond on aeg-ajalt süüdistanud Läti meediat "poliitiliselt korrektset" hoiakute propageerimises, kuid puuduvad tõendid selle kohta, et NA oleks erakonna pikaajalise valitsuses viibimise ajal kunagi korraldanud koordineeritud kampaaniat ebasoodsate ajakirjanike vastu (Petsinis, Wierenga, 2020, 21). Seega 2018. aasta langus on tõenäoliselt seotud selle aasta valimistega, mitte NA tegevusega. See võib seletada ka languse lühiajalisust.

Jäi suuresti stabiilseks ka kodaniku vabaduste kvaliteet. Siin on tarvis aga mainida, et NA on esitanud parlamendile põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, mille järgi soovitakse defineerida perekonna mehe ja naise liiduna (ENG.LSM.lv., 2021). NA seisab juba kaua aega kooseluseaduse vastu ning 2018. aastal ühinesid erakonna saadikud enamiku teiste parlamendi saadikutega ja lükkasid tagasi avaliku algatuse, mis kutsus üles kooseluseadust vastu võtma (Petsinis, Wierenga, 2020, 19). Järgmisel aastal hääletas NA parlamendifraktsioon peaministripartei Uus Ühtsus ja koalitsiooni erakonna Arengu/Eest! kooselupartnerite kaitseks mõeldud eelnõu vastu (Petsinis, Wierenga, 2020, 19). 2021. aastal esitas NA parlamendile eelnõu, mis soovib määratleda perekonna meeste ja naiste liiduna. (ENG.LSM.lv., 2021). Seega võib öelda, et NA tegevus ohustab kõige rohkem just vähemuste ja seetõttu ka kodaniku vabadusi laiemalt. Teiste indeksite osas jäi erakond passiivseks, mistõttu ei olnud selle tegevus kuigi kahjulik. Läti liberaalse demokraatia põhitunnused, nagu ka liberaaldemokraatia indeks, on aja jooksul kõikunud, kuid

seada pole võimalik NA tegevusega seostada. Kuigi oli NA kaua aega jooksul valitsevate koalitsioonide osaks, jäid nad suuresti passiivseteks. NA passiivsuse peamiseks põhjuseks võib pidada just erakonna osalemist koalitsioonides, mille tulemusena oli partei tegevus pidevalt piiratud ning hakkas ta oma poliitikat leebemaks muutma.

4.5 Visegradi ja Balti riikide võrdlus

Tabel 3 Analüüsi tulemused

Riik	Populistide roll valitsuses	Liberaalse demokraatia kvaliteet	Muutused liberaaldemokraatia kvaliteedis aastatel, millal populistid olid valitsuses
Ungari	2004-2010 (opositsioon); 2010- (superenamus)	2004-2010 (0.77-0.68); 2010-2021 (0.68-0.36)	2010-2021 (-0.32)
Poola	2004-2005 (opositsioon); 2005-2007 (peaministripartei, vähemusvalitsus/koalitsioonivalitsuses populistidega); 2007-2015 (opositsioon); 2015- (absoluutne enamus)	2004-2005 (0.81); 2005-2007 (0.81-0.80); 2007-2015 (0.80); 2015-2021 (0.80-0.41)	2005-2007 (-0.01); 2015-2021 (-0.39)
Tšehhi	2004-2011 (ei eksisteeri); 2014-2017 (osa koalitsioonist); 2017-2021 (peaministripartei/peaministripartei koalitsioonivalitsuses, vähemusvalitsus)	2004-2011 (0.83-0.82); 2014-2017 (0.78-0.75); 2017-2021 (0.75-0.71)	2014-2017 (-0.03); 2017-2021 (-0.04)
Eesti	2004-2019 (ei eksisteeri/opositsioon); 2019-2021 (osa koalitsioonist)	2004-2019 (0.81-0.84); 2019-2021 (0.84-0.83)	2019-2021 (0)
Läti	2004-2011 (ei eksisteeri); 2011- (osa koalitsioonist)	2004-2011 (0.72) 2011-2021 (0.72-0.73)	2011-2021 (+0.01)

Analüüs näitab, et kõik uuritud Visegradi riigid seisavad silmitsi liberaalse demokraatia kvaliteedi langusega. Tabelist 3 on näha, et languse suurus on seotud sellega, kui palju võimu omavad populistid, mis toetab minu hüpoteesi. Ungaris, kus populistlikul Fidesz-il on superenamus parlamendis, on liberaalse demokraatia kvaliteet palju kahju saanud ning see toimus just Fidesz-i valitsemise ajal. Poola populistlik PiS omab absoluutset enamust parlamendis, mis võib erakonda piirata, näiteks ei saa PiS ühepoolset põhiseadust muuta nagu seda tegi Fidesz. Sellest hoolimata andis ka absoluutne enamus parlamendis PiS-ile ulatusliku mõjuvõimu ning selle tagajärjeks on järsk langus Poola liberaalse demokraatia kvaliteedis. Tšehhis oli populistlik ANO palju rohkem piiratud. Erakond sai enamuse parlamendis, aga oli sunnitud looma koalitsiooni teise mitte populistliku erakonnaga ning sõltus veel ühe koalitsiooni mitte kuuluva erakonna toetusest. Seetõttu oli liberaalse demokraatia kvaliteedi langus palju leebem, kuid see ole siiski märgatav. Minu hüpoteesi toetab ka asjaolu, et liberaalse demokraatia kvaliteet eriti ei langenud Balti riikides, kus populistidel oli vähem võimu parlamendis. Eestis oli populistlik EKRE lühiajaliselt valitseva koalitsiooni osaks ning ei jõudnud liberaalsele demokraatiale palju kahju teha. Lisaks sellele oli erakond koalitsiooniga piiratud. NA oli valitseva koalitsiooni osaks väga pika aja jooksul. Vaatamata sellele ei olnud nende mõju Läti liberaalse demokraatia kvaliteedile märkimisväärne, sest koalitsioonis osalemine takistas NA poliitika elluviimist ja on kaasa toonud erakonna retoorika pehmenemise.

Igas analüüsitud Visegradi riigis oli näha meedia vabaduse järsku langust pärast populistide võimuletulekut. Meediavabaduse languse põhjuseks olid pidevad laimukampaniad populistide poolt meedia vastu, rahaliste vahendite kasutamine meediaväljaannete ostmiseks ning vastuolulised seadused, mis piirasid meediavabadust, viimast vaid Ungaris ja Poolas. ANO-l ei olnud piisavalt palju võimu selleks, et Tšehhis meediavabadust seadustega piirata. Lisaks sellele kasutas ANO väljaannete ostmiseks mitte riiklikku raha, vaid Babiši varasid. See näitab, kuidas koalitsioon suudab piirata populistlikku tegevust, isegi kui populistlik erakond on peaministripartei rollis. Sarnane lugu on ka valimiste kvaliteedi puhul. Erinevalt Fidesz-ist ja PiS-ist ei olnud ANO võimeline oma kavandatud valimisreformi ellu viima, kuna neil puudus selleks vajalik enamus parlamendis või teiste erakondade toetus. Tänu oma ainuvalitsusele suutsid Fidesz ja PiS aga ühepoolset vastu võtta valimisreformid. Huvitav on kohtute sõltumatus juhtum. Nii nagu meediavabaduse ja valimiste puhul ei olnud ANO võimeline võtma vastu seadusi, mis oluliselt suurendaksid nende kontrolli kohtute üle. Samal ajal kuna PiS-il puudus superenamus, ei

saanud erakond kohtute sõltumatuse õõnestamiseks põhiseadust muuta nagu seda tegi Fidesz. Seetõttu oli PiS-i jaoks palju raskem kohtud kontrolli alla võtta, kuid erakond oli siiski võimaleine seda teha oma absoluutse enamuse parlamendis kasutades. See juhtum näitab, et on ka absoluutse enamusega parlamendis populistide tegevus mõnikord piiratud või vähemalt raskendatud. Lisaks näitab kohtute juhtum ohtu, mida kujutab endast populistliku partei käes olev superenamus parlamendis. Võimude lahususe osas on samuti näha kõigi kolme Visegradi erakonna soov allutada nii seadusandliku kui ka kohtuvõimu täitevvõimule ning piirata parlamendi võimekust riigi juhtimises osaleda. Jälle on näha, et ANO-l puudus vajalik mõjuvõim selleks, et võimude lahusust tõsiselt õõnestada. Eriline on kodanikuvabaduste juhtum. Kui eelmiste indikaatorite puhul oli Fidesz-i ja PiS-i ning ANO peamine erinevus erakonna võimekuses, siis on näha, et ANO suhtumine kodanikuvabadustesse erineb teiste Visegradi parteide omast. Võib öelda, et see on pigem kasumi- kui ideoloogiapõhine. Laias laastus sõltub Visegradi riikide valitsuses olevate populistide mõju liberaalsele demokraatialle paljuski partei võimekusest ehk sellest, kui palju võimu erakonnal valitsuses on.

Balti riikide populistide mõjuvõim valitsuses oli palju väiksem, võrreldes Visegradi riikide populistidega. Seega võib öelda, et käesoleva töö uurimisküsimuse raames ei olnud Balti riigid eriti sündmusterohked. Balti riikide puhul on aga näha suuremat erinevust EKRE ja NA vahel. Mõlema erakonna võimekus oli piiratud, kuid NA oli valitsevate koalitsioonide osaks palju pikema aja jooksul. Hoolimata sellest ei olnud erakonna mõju Läti liberaalsele demokraatialle märkimisväärne, samas kui suhteliselt lühikest aega võimul olnud EKRE tegi omajagu kahju. Mõlemal erakonnal puudus võimekus võtta vastu või vähemalt läbi suruda seadusi, mis võiksid oluliselt kahjustada valimisi, meedia vabadust, kohtute sõltumatust ja võimude lahusust. EKRE kritiseeris aga aktiivselt e-valimisi, meediat ja kohtute tegevust. Samal ajal NA poolt ei olnud märkimisväärset kriitikat Läti institutsioonide suhtes näha. Kahe erakonna tegevus kodanikuvabaduste osas oli aga sarnane, kuna mõlemad üritasid läbi suruda samasooliste abieluga seotud teemad eesmärgiga piirata LGBT inimeste õigusi abielluda. Eelnevat silmas pidades võib väita, et EKRE ja NA erinevus ei põhine nende erakondade võimekusel. Mõlemad olid koalitsioonidega piiratud, kuid NA ei mõjutanud Läti liberaalset demokraatiat, vaatamata sellele, et ta oli pika aega valitsuse liige. Ilmselt on see seotud sellega, et koalitsioonis olemine pika aega jooksul võib populistliku erakonna retoorikat leebemaks teha. Samas tuleb veel kord mainida, et

NA oli mitte tavalise koalitsiooni, vaid *cordon sanitaire* osaks. Seega võib erakonna leebema retoorika põhjuseks olla vajadus isoleerida üks osapool teiste erakondadega koostööd tehes.

Visegradi ja Balti riikide populistlikke erakondi võrreldes võib väita, et EKRE on Visegradi populistidega väga sarnane. EKRE mõju liberaalsele demokraatiale erineb Visegradi populistidest, sest EKRE-l oli palju vähem mõjuvõimu valitsuses. Nii nagu ANO ei olnud vähemalt absoluutse enamuse puudumise tõttu võimeline Tšehhi liberaaldemokraatiat mõjutama nii ulatuslikult kui Fidesz ja PiS, ei suutnud ka EKRE, kuuludes koalitsiooni vaid lühiajaliselt avaldada sama palju mõju liberaalsele demokraatiale kui Visegradi populistid. Nii nagu populistid Visegradi riikides, kritiseeris EKRE teravalt nii riigi vaba meediat kui ka kohtuid ning ei onud rahul valimiste läbi viimise protsessiga. Lisaks on EKRE, ning siin ka NA, seisukohad kodanikuvabaduste osas Fidesz-ile ja PiS-ile lähedasemad kui ANO narratiiv. Seega võib järeldada, et erinevus Visegradi populistide ja EKRE vahel seisneb suuresti ainult erakondade võimekuses. Päriselt erandiks võib pidada NA-d, mis on palju leebem kui teised uuritud erakonnad ning ainuke erakond, mis valitsuses olles ei avaldanud märkimisväärset mõju liberaalse demokraatia kvaliteedile. Erakond ei kritiseerinud riiklikke institutsioone nagu seda tegi EKRE, mis annab võimalust järeldada, et tegemist ei ole lihtsalt võimekuse puudumisega. Pigem on tegemist NA poliitika pehmusega. NA pehmuse põhjuseks on tõenäoliselt erakonna osalus *cordon sanitaire*-is teise erakonna vastu. Kuna *cordon sanitaire*-i kasutatakse tavaliselt populistide vastu, on selline olukord üsna ebatavaline ning tõenäoliselt on see NA eripära põhjuseks. Laias laastus näitas analüüs, et Visegradi ja Balti riikide valitsustes olevate populistide tegevusel pole olulist erinevust. Olemas olevate erinevuste põhjusteks on kas erinevus erakondade võimekuses, nagu EKRE puhul, või ebatavaline olukord valitsuses nagu NA ja *cordon sanitaire*-i puhul.

5. Kokkuvõtte

Analüüs kinnitas hüpoteesi, et riikides, kus populistidel on valitsuses ainuvõim (näiteks Ungaris, Poolas), toimub järsk liberaalse demokraatia kvaliteedi langus. Tšehhis, kus populistlikul ANO-l on vähem võimu, kuid mis oli ikkagi suurem erakond parlamendis ja peaministripartei, toimub samuti liberaalse demokraatia kvaliteedi langus, kuid see ei olnud nii järsk. See näitab, et populistide võimu piiramine aitab liberaaldemokraatiat säilitada. Selle heaks näiteks on ka Balti riigid, kus populistid valitsuses avaldasid vähem mõju liberaaldemokraatiale. Nii Eestis kui Lätis olid populistid vaid osa võimuliidust. EKRE oli valitsuses väga lühikese aja jooksul, kuid ikkagi

jõudis liberaalset demokraatiat mõjutada. Läti NA juhtum on aga eriline, sest kuigi erakond oli alates 2011. aastast koalitsiooni partner, ei mõjutanud NA liberaaldemokraatia taset riigis. Siiski tuleb mainida, et nii EKRE kui NA ajasid poliitikaid, mis on potentsiaalseks ohuks liberaaldemokraatiale. Üldiselt võib järeldada, et mida rohkem on populistidel võimu valitsuses seda tõenäolisem ja suurem on liberaalse demokraatia kvaliteedi langus. Populistid ründavad mitte ainult liberaalseid institutsioone nagu kohtud ja meedia ja liberaalseid printsiipe, nagu võimude lahusus ja kodaniku vabadused, vaid ka demokraatiat vabade ja õiglaste valimiste näol. See näitab, et populism on ohtlik isegi konsolideeritud liberaaldemokraatia jaoks.

Minu analüüs näitas, et omades piisavalt palju võimu hakkavad populistid õõnestama liberaaldemokraatlikke institutsioone ja printsiipe, mis piiravad nende valitsemist. Eriti palju kahju saavad kohtute ja meedia sõltumatus. Analüüs näitas, et sõltumatud kohtud on peamine takistus populistide võimu jaoks. Seega on kohtute sõltumatuse säilimine hädavajalik liberaaldemokraatia püsimiseks. Populistid muudavad meedia oma propagandamasinaks, rünnates nende suhtes kriitilisi ajalehti ja soosides neid, kes on populistide suhtes sõbralikud. Liberaaldemokraatlikud protseduurid samuti kannatavad populistide tegevuse tõttu. Populistide püüdlused võimu tsentraliseerida tõsiselt kahjustavad võimude lahususe printsiipi. Kodanikuvabaduste osas on ohtlikumad paremäärmuslikud populistid nagu Fidesz, PiS, NA või EKRE, kelle suhtumine vähemustesse on ideoloogiliselt vaenulik. Pigem tehnokraatlikud populistid nagu ANO ei ole sama ohtliku, kuid samas ei hakka nad vähemuste õigusi kaitsma, kui see ei too nendele kasu. Lõpuks saavad kahju populistide poliitika tõttu ka valimised. Analüüs näitas, et valitsuses olevad populistid püüavad muuta valimiste korraldust viisil, mis annaks suure eelise suurimale erakonnale, milleks ongi tavaliselt populistlik erakond. Populistid võivad proovida ka valimisjärelvalve üle kontrolli saada.

Muidugi ei ole valitsuses tegutsemine ainuke viis, kuidas populistid võivad liberaaldemokraatiat mõjutada. Nad võivad päris edukalt tegutseda ka opositsioonis, mobiliseerides oma toetajaid kui vajalik. Mõnikord hakkavad ka peavooluparteid populistlikku narratiivi kasutama, kui see leiab rahva seas piisavalt suure toetuse. Samas näitas minu analüüs, et populistid olid seni palju mõjukamad Visegradi riikides, kus kõik uuritud populistlikud erakonnad oli peaministripartei kohal, kuid Balti riikides oli populistide mõju liberaalsele demokraatiale väiksem. Kuid ka Eestis on näha EKRE toetuse päris järsku tõusu, mis võib tähendada, et Balti riikides võib hakata

toimuma Visegradi riikidega sarnane protsess. Kõik need teemad pälvivad aga eraldi analüüsi. Seega võivad tulevased uuringud keskenduda sellele, miks mõne riigi populistid on teistest edukamad ja kuidas populism võib mõjutada liberaalset demokraatiat väljaspool valitsust. Minu töö on aga näidanud, et valitsuses olev populism kujutab endast suurt ohtu liberaalsele demokraatiale.

Kasutatud kirjanduse nimekiri:

- 1) Fukuyama, Francis, 1989, „The End of History?“, *The National Interest*, 1-18
- 2) Rhoden, F. T., 2015, „The Liberal in Liberal Democracy“, *Democratization* 22 (3), 560-578
- 3) Platter, F. Marc, 1999, „From Liberalism to Liberal Democracy“, *Journal of Democracy* 10 (3), 121-134
- 4) Bollen, A. Kenneth, Paxton Pamela, 2000, „Subjective Measures of Liberal Democracy“, *Comparative Political Studies* 33 (1), 58-86
- 5) Mudde, Cas, Kaltwasser R. Cristóbal (a), 2017, „What is populism?“, *Populism A Very Short Introduction*, 1-20
- 6) Bergmann, Eirikur, 2020, „Understanding Nativist Populism“, *Neo-Nationalism: The Rise of Nativist Populism*, 29-52
- 7) Mudde, Cas and Cristobal R. Kaltwasser (b), 2017, „Populism and Democracy“, *Populism: A Very Short Introduction*, 79-96
- 8) Galston, A. William, 2018, „The Populist Challenge to Liberal Democracy“, *Journal of Democracy* 29 (2), 5-19
- 9) Huber, A. Robert, Schimpf H. Christian, 2017, „Populism And Democracy - Theoretical and Empirical Considerations“, *Political Populism*, 329-344
- 10) Albertazzi, Daniele, Mueller Sean, 2013, „Populism and Liberal Democracy: Populists in Government in Austria, Italy, Poland and Switzerland“, *Government and Opposition* 48 (3), 357-361
- 11) Szabò, Jakub, 2020, „First As Tragedy Then As Fars: A Comparative Study Of Right-Wing Populism In Hungary And Poland“, *Journal of Comparative Politics* 13 (2), 24-43
- 12) Bogaards, Matthijs, 2018, „De-democratization in Hungary: diffusely defective Democracy“, *Democratization* 25 (8): 1481-1499
- 13) Stanley, Ben, Czeńnik Mikołaj, 2019, „Populism in Poland“, In *Populism Around the World: A comparative perspective*, eds. Stockemer Daniel, Springer: Cham, 67-89
- 14) Bakke, Elisabeth , Sitter Nick, 2020, „The EU’s Enfants Terribles: Democratic Backsliding in Central Europe since 2010“, *Perspectives on Politics*, 1-16
- 15) Havlik, Vlastimil, 2019, „Technocratic Populism and Political Illiberalism in Central Europe“, *Problems of Post-Communism* 66 (6): 369-384
- 16) Lopatka Jan, Hovet Jason, 2021, „Czech opposition grabs election win from PM Babis, wants to form government“, *Reuters*, 9. Oktober
<https://www.reuters.com/world/europe/czechs-vote-final-day-election-pm-babis-seeks-cling-power-2021-10-08/>
- 17) Braghiroli Stefano , Petsinis Vassilis, 2019, „Between party-systems and identity-politics: the populist and radical right in Estonia and Latvia“, *European Politics and Society* 4, 431-449
- 18) Petsinis Vassilis, Wierenga Louis, 2020, „Report on radical right populism in Estonia and Latvia“, *Populist rebellion against modernity in 21st-century Eastern Europe: neo-traditionalism and neo-feudalism* 7
- 19) ERR, 2021, „Jüri Ratas astub peaministri ametist tagasi“, 12. Jaanuar,
<https://www.err.ee/1608071380/juri-ratas-astub-peaministri-ametist-tagasi>
- 20) Bozoki, Andras , 2012, „The Crisis of Democracy in Hungary“, *Deliberately considered*
- 21) Antal, Attila, 2017, „The Political Theories, Preconditions and Dangers of the Governing Populism in Hungary“, *Politologický časopis-Czech journal of political science* 1, 5-20

- 22) Reuters, 2021, „Hungary's anti-LGBTQ law breaches international rights standards - European rights body“, 14. December, <https://www.reuters.com/world/europe/hungarys-anti-lgbtq-law-breaches-international-rights-standards-european-rights-2021-12-14/>
- 23) Marcinkiewicz, Kamil, Stegmaier Mary, 2018, „Democratic elections in Poland face a new threat“, *The Washington Post*, 11. Jaanuar, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/01/11/free-elections-in-poland-face-new-threats-from-a-new-electoral-reform-bill/>
- 24) BBC (a), 2021, „Polish parliament passes controversial media bill“, 11. August, <https://www.bbc.com/news/world-europe-58180761>
- 25) BBC (b), 2021, „Poland enforces controversial near-total abortion ban“, 28. January, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55838210>
- 26) Pytlas, Bartek, 2020, „From Mainstream to Power: The Law and Justice Party in Poland“, *Aufstand der Außenseiter. Die Herausforderung der europäischen Politik durch den neuen Populismus*, 401-414
- 27) Guasti, Petra, 2020, „Populism in Power and Democracy: Democratic Decay and Resilience in the Czech Republic“, *Politics and Governance* 8 (4), 473-484
- 28) Císař, Ondřej, Štětka Václav, 2016, „Czech Republic. The Rise of Populism From the Fringes to the Mainstream“, *Populist Political Communication in Europe*
- 29) Guasti, Petra, Bustikova Lenka, 2020, „In Europe's Closet: the rights of sexual minorities in the Czech Republic and Slovakia“, *East European Politics* 36 (2), 226-246
- 30) ERR (b), 2019, „Valimisteenistus EKRE-le: e-valimised on vaadeldavad ja kontrollitavad“, 20. Märts, <https://www.err.ee/921784/valimisteenistus-ekre-le-e-valimised-on-vaadeldavad-ja-kontrollitavad>
- 31) ERR (c), 2021, „EKRE taotleb e-hääletuse tühistamist ja seadusevastaseks tunnistamist“, 15. Oktoober, <https://www.err.ee/1608370593/ekre-taotleb-e-haaletuse-tuhistamist-ja-seadusevastaseks-tunnistamist>
- 32) Delfi, 2017, „EKRE: kohtute omavoli ohustab Eesti demokraatiat“, 25. Märts, <https://www.delfi.ee/artikkel/77668070/ekre-kohtute-omavoli-ohustab-eesti-demokraatiat>
- 33) ERR (d), 2018, „EKRE: Eesti vajab justiitsreformi“, 3. Juuni, <https://www.err.ee/836718/ekre-eesti-vajab-justiitsreformi>
- 34) The Baltic Course, 2018, „Seven candidates not allowed to run in Saeima elections by Central Election Commission“, 17. August, http://www.baltic-course.com/eng/baltic_news/?doc=19834
- 35) ENG.LSM.lv., 2021, „National Alliance wants Constitution of Latvia to strictly define 'family'“, 7. Jaanuar, <https://eng.lsm.lv/article/politics/saeima/national-alliance-wants-constitution-of-latvia-to-strictly-define-family.a388009/>
- 36) Hindre, Madis, 2021, „Helme unistab enamuse saavutamisest riigikogus“, *ERR*, 20. Oktoober, <https://www.err.ee/1608376076/helme-unistab-enamuse-saavutamisest-riigikogus>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Nikita Hakijainen (isikukood 50009132212) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Populism ja Liberaalse Demokraatia Kriis Euroopa Liidus: Visegradi ja Balti Riikide Näitel“ (Populism and the Crisis of Liberal Democracy in the European Union: The Example of the Visegrad and Baltic States), mille juhendaja on Liisa Talving,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Nikita Hakijainen

Tartus, 16.05.22